Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

PER AMBY

De vovede Livet

De vovede Livet

PER AMBY

De vovede Livet

Øjebliksbilleder fra
besættelsestiden 1940-1945

Poul Kristensens Forlag
1992

Tilegnet Garry og Peter

Udgivet med velvillig støtte fra
Velux Fonden af 1981

Indhold

Forord 7
Indledning 8
De første der faldt for tyske kugler 11
Bag 20 mm kanonen i kamp ved Bredevad 15
Til modstand fra morgenstunden 19
Da våbnene tav blev det første illegale blad født 24
Mytteriet på Kronborg 28
Da Grønland blev et led i »Slaget om Atlanten« 33
Rekrut årgang 1940 38
Otte skoledrenge dannede den første sabotagegruppe 44
Dramatiske minutter i kz-lejr juleaften 1944 51
Juleaften tav våbnene 57
Han er ganske harmløs, sagde gestapomændene 63
Han var med i første bølge ved invasionen i 1944 67
Hold op med al det indbyrdes slagsmål 74
Fodnote til et blads historie 79
Han spillede død og reddede livet 82
Også Falck-folk var på pletten under besættelsen 86
»Hemmelig« plan om forsyning af hovedstaden med fødevarer 90
Aldrig mere en 9. april 95

Omslagets forside: 9. april 1940. En gruppe danske soldater er gået i stilling med en 20 mm fodfolkskanon på Hertug Hansgade i Haderslev. Endnu ånder situationen fred, men tyske kampvogne er på vej, og få minutter senere vidner den sønderskudte kanon om en håbløs men ærefuld dansk indsats. (Det kgl. Bibliotek).

Forord

Det materiale fra besættelsestiden, som redaktør Per Amby her lægger foran læseren fører os ganske vidt omkring.

Fra mordene på 3 grænsegendarmer i Padborg kl. 3,45 den 9. april 1940 til Falck-folks kørsel rundt i Tyskland efter krigen efter syge danskere.

Fra sergent Løvgreen bag 20 mm kanonen ved Bredevad til Per Federspiels overvejelser 50 år senere april 1990 om ikke at være bange for Tyskland.

Fra uvirkeligheden i at aftjene sin værnepligt i besættelsens første år til virkeligheden på Normandiets strand D-dag.

Det er enkeltpersoners sommetider uimponerede, sommetider feberagtige, reaktion på det helt usædvanlige og livstruende.

Det er beretninger af stor dokumentarisk værdi, det er også godt fortalte historier fra det næsten uvirkelige liv, og det er ikke mindst replikker fra disse øjeblikke af svimmelhed, hvor du véd, at hér har du din død. – Og den stående pointe er hele tiden, at det er aktør eller øjenvidne, der har ordet.

Besættelsestiden har fået sin historieskrivning, som med stor dygtighed og omhu har givet os den historiske virkelighed, ikke at forveksle med en absolut virkelighed, har skilt faktum fra myte og har ladet kampen mellem helt og skurk afløse af kampen mellem magten og magten, og som fremfor alt just i sin nøgternhed har afsløret nazismen og dens væsen helt ind til benet. Historieskrivningens dom har vist sig at være tungere end Nürnbergprocessens.

Men i den lille bog bevæger vi os fra historikernes nødvendige distance og ind i erindringens intensitet, dens mærkelige skiften mellem stor skarp klarhed og tøvende forsøg på at fange, hvad det egentlig var, der skete, og hvad det efterlod af skader på os og værdier til os.

Vincent Lind

Indledning

Besættelsestiden – er vi ikke færdige med den. Har vi ikke gennempløjet snart hvert eneste hjørne af denne periode. Vi lever nu i fred med vore naboer. Hvorfor så igen noget om den tyske fremfærd i landet – og danskernes modstand?

Denne lille bog giver sig ikke ud for at være historieskrivning i gængs forstand. Det har mangfoldige kyndige skrevet tidligere med vekslende held, ofte med manglende forståelse for situationen, som den var dengang, og som den blev opfattet af dem, der deltog i frihedskampen.

For historien ses fra oven og nedefter, politisk, økonomisk og militært. Kun sjældent omfatter den vurderinger, som den enkelte mand i skyttegraven eller ved en sabotageaktion, gjorde sig.

Hvordan så situationen da ud fra knæhøjde, hvor det drejede sig om mand til mand aktion eller blot om at spille Gestapo og tyskerne et puds. Det er, hvad denne bog søger at give et svar på.

Det kan være svært for det unge slægtled at forstå, hvad det egentlig var, der foregik dengang. Derfor disse små brudstykker af besættelsestidens mosaik for bl.a. at fortælle om, hvordan deres bedsteforældre og forældre reagerede under krigen, når situationen bød det.

Det er interviews og artikler, som undertegnede har skrevet i dag- og fagblade samt til pressebureauer i de sidste 15 år – øjebliksbilleder som den enkelte har oplevet og genfortalt.

De giver naturligvis ikke et fuldstændigt billede af besættelsestiden. Dertil må man øse af mange kilder, men det skulle give læseren et indblik i enkeltepisoder fra dengang med særlig vægt på skæbnedagen – den 9. april 1940.

Mange unge har i den »historieløse« tid fået et unuanceret og ufuldstændigt billede af denne mørke periode af Danmarks-

historien. Disse oplevelser kan måske medvirke til forståelse for, hvad der foregik.

For gamle modstandsfolk og andre kan det være nok så interessant at genopfriske episoder af frihedskampens historie, som de måske har hørt om, men ikke har fået berettet fra aktørerne selv.

Fredensborg i marts 1992.

Per Amby

Mindestenen for de faldne grænsegendarmer den 9. april 1940.

De første der faldt for tyske kugler

Tre grænsegendarmer blev 9. april 1940 dræbt i Padborg af civilklædte specialstyrker fra Regiment Brandenburg

Klokken var 3.45 om morgenen den 9. april 1940. Endnu lå snavset sne på skyggede skrænter og grøfter. Lærken var kommet, og Søndenvinden fejede ind over Danmark.

Tre danske grænsegendarmer, A. S. Albertsen, J. P. Birk og A. Hansen, alle fra Padborg, iklædt deres lyseblå uniformer, stod øst for jernbaneviadukten, der fører over Hærvejen lige ved stationen.

Der lød en række pistolskud – og de tre gendarmer faldt – eller rettere blev myrdet – som de første ofre for den tyske besættelse.

For de tyske tropper var endnu ikke marcheret over grænsen.

Birk var død på stedet. De to andre døde senere.

Der var sket det, at gendarmerne i Bov-afsnittet havde fået ordre til at møde på 8. afsnitskontor i Bov.

Hansen og Albertsen kom spadserende ved viadukten, da Birk, som kom i bil, standsede op for at tage dem med.

I det samme kom tre civilklædte personer gående ved jernbanebroens bevoksning. Gendarmerne spurgte, hvor de skulle hen. De svarede på tysk, at de skulle hen til banegården.

Derefter trak de alle tre deres pistoler og skød gendarmerne ned på kort afstand. Birk ramtes i underlivet og hjertet, Hansen tværs gennem brystet. Han løb til sit hjem i nærheden og blev lagt i seng med sin kones hjælp. Albertsen havde fået en kugle gennem skulderen og ned i brystet. Han blev båret ind til dr. Due i Padborg.

Skulle ikke skyde

Skuddene var bl.a. blevet hørt af bagermester Lampe, der på den tid var i gang i bageriet. Hans kone sagde til ham, at der nok

Tre danske grænsegendarmer, A. S. Albertsen, J. P. Birk og A. A. Hansen var de første, der faldt som ofre for begivenhederne den 9. april 1940.

A. S. Albertsen.

var sket en bilulykke ved viadukten. Der lå nogen ved en vogn. Hun ringede til lægen, mens manden løb hen til bilen.

Dr. H. Lorenzen, der også havde hørt skuddene, blev tilkaldt pr. telefon. Da han bakkede ud fra sin garage, kom en tysk officer springende frem og sigtede på ham med en pistol ind gennem vognens højre forvindue.

Lægen skældte ham ud på tysk og forklarede, at han skulle tilse tre gendarmer, som var blevet skudt. Officeren svarede: Pokkers. Vi skulle jo slet ikke skyde.

Medens dette intermezzo fandt sted, blev det Wesertid – tidspunktet for den tyske besættelse – og Padborg blev, som den første danske by, besat af Værnemagten.

Dansk politi indledte omgående en undersøgelse af omstændighederne omkring drabet af de tre gendarmer, men besættelsesmagten mørklagde sagen totalt. Der blev imidlertid senere kastet lys over den.

En tysk befalingsmand kom i dagene efter den 9. april ind i en forretning i Randers for at låne en skrivemaskine.

Han skulle skrive en rapport med gennemslag. Da han forlod butikken, glemte han imidlertid karbonpapiret, og på det stod den nydeligste kopi af begivenhederne omkring drabene i Padborg.

J. P. Birk.

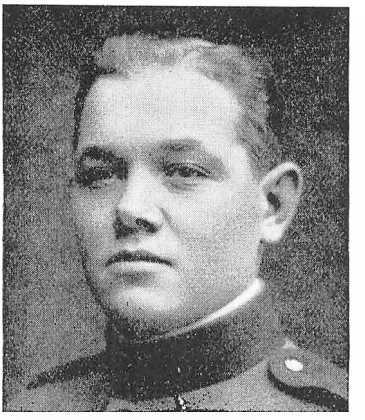

A. A. Hansen.

Af denne rapport og af forskellige andre oplysninger fra en retssag i Tønder i 1947, kan man sandsynliggøre, hvorfor de tre gendarmer blev skudt, og hvem der stod bag drabene.

Specialstyrken skulle lette indmarchen

Tyskerne havde et særligt korps, som havde til formål at lette indmarchen i de lande, Hitler ville besætte.

De tilhørte alle Regiment Brandenburg, og var en specialuddannet hemmelig kommando-trænet styrke, der skulle løse »specialopgaver«, som femte kolonnefolk.

De fjernede hindringer, der var anbragt for at standse tysk fremmarch, sprængte militære installationer eller sørgede for at planlagte ødelæggelser af broer, veje eller jernbaner ikke blev udført. To patruljer af denne styrke blev sendt til henholdsvis Padborg og Tinglev, hvor der var oplagret trotyl, beregnet til sprængning af broer, viadukter m. v.

Misforståelse

Men noget sådant havde man i København overhovedet ingen planer om. Tværtimod havde regeringen den 8. april givet ordre til, at grænsegendarmeriet ikke skulle deltage i det militære forsvar.

Det var en oplysning fra en dansk agent, der medførte den tragiske begivenhed i Padborg. Han meddelte nemlig det tyske 31. korps, der stod for indmarchen i Danmark, at grænsegendarmeriet ved en eventuel tysk indrykning havde til opgave at sprænge jernbaneviadukten i Padborg i luften.

Men agenten underrettede ikke det 31. korps om, at regeringen i København havde udstedt andre ordrer.

Gården ved grænsen

For den tyske indmarch var det særdeles vigtigt, at jernbanen fra Padborg og nordpå var intakt, idet der den 9. april skulle sendes ikke færre end 28 troppe- og forsyningstog ad den østlige længdebane, herunder også pansertog.

Derfor var jernbaneviaduktens bevaring af stor betydning, og derfor blev der sendt en »specialpatrulje« dertil for at sørge for, at der ikke skete noget. Den har sandsynligvis ment, at de tre gendarmer var i færd med at forberede viaduktens sprængning.

I den tyske øverstbefalende general Kaupischs rapport om begivenhederne hedder det lakonisk: For at hindre ødelæggelsen af de vigtigste overgange ved grænsen, blev der allerede før angrebet sendt mindre specialstyrker frem til disse overgange med ordre til at hindre ødelæggelse.

En grøft som »postrute«

Det mest sandsynlige er, at patruljerne til Padborg og Tinglev er kommet over grænsen ved Store Jyndevad. Her havde en gårdejer en landejendom ved den dansk-tyske grænse. De danske gendarmers bevogtningslinie gik nordenom gården, men gårdejeren havde marker, der gik helt ned til selve grænsen.

Han havde gravet en grøft langs et hegn, så han og andre usete kunne snige sig fra det ene land til det andet.

Det var en meget fin »postrute«, som virkede upåklageligt og gennem grøften blev der ofte smuglet breve, radioapparater og andet grej til tyske agenter i Danmark, oplystes det under retssagen i Tønder. Ad denne vej kom også mange tyske spioner til Danmark og vendte samme vej tilbage til Tyskland igen.

Bag 20 mm kanonen i kamp ved Bredevad

Sergent Løvgreens uimponerede beretning om træfningen med tyskerne den 9. april 1940

I dagene op til den 9. april 1940 stod ialt 1600 danske soldater rede til forsvar af den 70 km brede sydgrænse. Alene i omegnen af Flensborg havde den tyske værnemagt trukket ikke mindre end 35.000 mand sammen til angrebet på Danmark.

På kasernen i Søgård lå 670 mand, der havde ansvaret for en grænsestrækning på 35 km. Det sværeste danske våben var den berømmelige 20 mm maskinkanon, monteret på de danske Nimbus-motorcykler. Den var af dansk konstruktion og i hovedsagen bygget efter samme principper som Madsen rekylgeværet, der blev fremstillet af Dansk Industri Syndikat og var verdensberømt. Maskinkanonen anvendtes både mod luftmål og mål på jorden – særligt panservogne.

Selvros ligger fjernt fra dansk psyke, men i de få timer, der blev kæmpet langs vores sydgrænse, udviste danske soldater en fast og værdig holdning, en rolig tapperhed, en høj standard af mod og disciplin.

En af dem, der lå i »forreste linie« var sergent J. V. Løvgreen. Hans foresatte betegnede ham som den fødte soldat, uforfærdet, rask på hånden, slagfærdig og uimponeret. Han skrev, iflg. bogen »9. april«, et brev til sine slægtninge, da han efter kampene ved Bredevad blev ført til infirmeriet i Tønder.

Det taler for sig selv:

Ilddåben

– Det var forresten ellers en skrap måde jeg blev sergent på. Jeg blev udnævnt den 8. april, og den 9. april klokken 04.30 rykkede jeg med min deling afsted til Bredevad med skarpt i geværet.

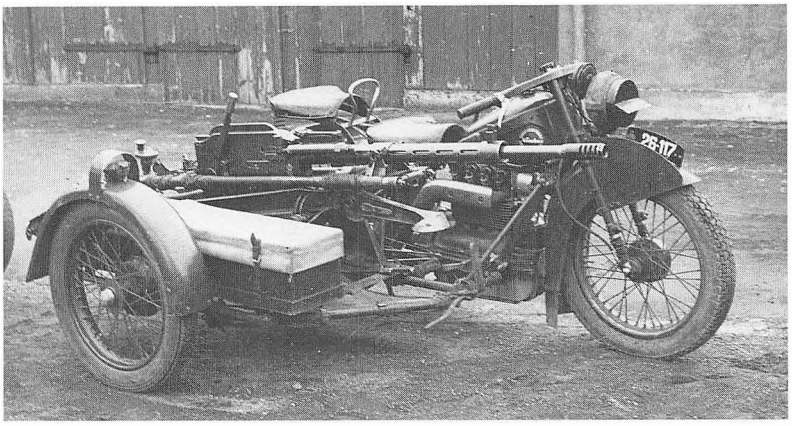

Sergent Løvgreens Nimbus. Den påmonterede 20 mm kanon uskadeliggjorde fire tyske panservogne.

Jeg har siden 1. februar ligget på Søgård (ca. 12 km syd for Åbenrå), og først midtvejs mellem Søgård og Bredevad blev vi klar over, at det virkelig var alvor.

De sidste par kilometer til Bredevad var vi i flyverskjul næsten ustandseligt. Det vrimlede med tyske flyvere, så vi var først i Bredevad klokken 06.30.

Jeg nåede lige at få min kanon (20 mm maskinkanon mod panservogne) i stilling i en vejgrøft og det tilhørende trefodsgevær i en have, da en tysk panserkolonne dukkede op. (Trefodsgeværet var en slags let maskingevær med en mere solid anbringelse end rekylgeværet).

Kolonnen gjorde holdt, da de så os, og så begyndte de at vifte med nogle hvide flag.

Vor kaptajn gav så ordre til, at hvis panservognene kørte frem, skulle jeg først skyde et varselsskud ved siden af, og hvis de ikke stoppede, skulle jeg skyde på dem.

Et øjeblik efter begyndte de at køre frem. Jeg lod den første komme ind på 400 m, og så fik den et »skud for boven«. Men den standsede ikke. Så fik den to fuldtræffere. Den endte på tværs af vejen og var færdig.

Men så havde de asener imens opdaget, hvor min Trefod lå, og i løbet af et øjeblik havde 2 af deres maskingeværer ødelagt Trefoden, dræbt skytten (kugle i hovedet, død på stedet) og givet hjælperen et skud i brystet og maven (død 2 timer efter), så nu var det slut med at få støtte derfra.

Den panservogn, der var gået på tværs, var imens slæbt væk, og så kom der tre lige efter hinanden.

Vi skød – ét skud – så gik kanonen i stå (svigtende udkast). Aldrig i de automatiske våbens historie er en funktioneringsfejl blevet afhjulpet så hurtigt (det var en korporal, der lå sammen med mig ved kanonen).

Vi skyder igen, den første panservogn går i grøften lige over for os, den næste får to skud, så igen – svigtende udkast. Men panservogn nr. 2 havde fået nok, den røg i grøften lige bag nr. 1. Men der var stadig en tilbage. Vi nåede lige at få kanonen til skud, da den var en halv snes meter fra os, så fik den alt, hvad vi kunne nå at give den. Det var også nok. Den havde nær smadret et hus lige bag os, da den brasede ind ad døren uden at lukke op først.

»Nu skrider vi ...«

Da det var overstået rejste korporalen (Larsen) sig på knæ, fiskede sin pibe op og sagde: »Nu vil jeg fanden banke mig ha mig en smøg«. »Så kan du få ild af ham derovre«, svarede jeg og pegede på panservogn nr. 2, der var ved at dreje sit maskingevær om mod os.

»Fy for satan«, sagde Larsen, og så lå han på maven igen. Kanonen kunne vi ikke dreje derover, vi prøvede at plaffe ham ned med karabinerne, men kuglerne prellede af.

Nu kan I jo tænke jer til, hvordan det er at ligge og glo ind i mundingen på et maskingevær på 20 meters afstand, og så var det endda tildels den korte afstand, der reddede os.

Larsen fik lige sagt til mig: »By-by, Løvgreen, nu skrider vi«, så begyndte fyren at spytte kugler en halv meter over hovedet på os. Panservognen hældede for meget, så han ikke kunne få maskingeværet til at pege langt nok nedad, og på grund af den

korte afstand var spredningen for lille. Pludselig vrælede Larsen: »Hvorfor helvede rammer du ikke, din idiot«, og skulle lige til at springe op, men jeg fik ham omgående trukket ned igen.

Så siger jeg: »Hallo, Larsen, nu går vi«, og så begyndte jeg at krybe baglæns væk fra det ubehagelige naboskab, idet jeg begyndte at trække i Larsens fødder, indtil han var klar over, hvad meningen var.

Ligesom vi var ved at gå i dækning ved huset, begyndte resten af det tyske pansertog at blusse løs på os med maskingevær og fodfolkskanoner, så der var »tyk« luft, som Larsen sagde.

Og så sprang der en granat lige ved siden af os. Larsens højre skulder blev flået (dog kun kødsår), og jeg fik omtrent over det hele. Noget i venstre tinding (vi havde kun motorhjelme på), noget under venstre øje, en lille splint gennem næsen, noget i nakken, i venstre overarm, i venstre lår og endelig en lille ondskabsfuld djævel af en splint, der gik ind i højre has og på langs gennem hele mit skøntformede højreben. På den tur opførte den sig nærmest som en løbsk rundsav, idet den flænsede alt, hvad den kom i nærheden af.

Nå, vi kom ind i huset, der var tomt, og lidt efter kom skytte og hjælper fra kanonen. De havde ligget lidt fra os. De var tilredt ligesom vi.

Og nu ligger man altså her på Tønder og bliver forkælet, slutter sergent Løvgreens brev.

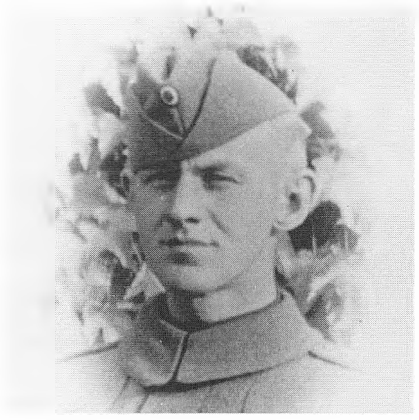

Sergent J. V. Løvgreen

Til modstand fra morgenstunden

Per Federspiel, dansk landretssagfører og fhv. minister, brugte den tidlige morgen 9. april 1940 til at brænde fortrolige papirer om jøder

– Det var de tyske flyvemaskiners infernalske larm, der vækkede mig ved halvfem-tiden om morgenen den 9. april 1940.

– Jeg boede på det tidspunkt ude på Christianshavn i København. Få minutter senere blev jeg ringet op af min chef, overretssagfører Rothenborg. Allerede på dette tidlige tidspunkt af besættelsen udtrykte han ængstelse for, at tyskerne skulle beslaglægge hans kontor.

– Vi havde nemlig i 30'erne haft meget at gøre med tyske jødiske immigranter og havde ikke så få fortrolige dokumenter liggende herom.

– Dem gjaldt det om at skaffe af vejen så hurtigt som muligt, fortæller landsretssagfører, fhv. minister Per Federspiel.

– Jeg skyndte mig at tage over til kontoret i Skindergade og samlede alle kompromitterende dokumenter sammen og fandt heldigvis viceværten i fyrrummet. Vi brændte det hele.

– Derefter tog jeg tilbage til Christianshavn, og da situationen var aldeles uoverskuelig, enedes min kone og jeg om, at det nok var bedst for familien at flytte til Hørsholm, hvor andre familiemedlemmer boede.

– Og så foretog jeg et af disse impulskøb, som nok bundede i en formodning om, at der ved besættelsen ville opstå problemer med befordring. Jeg tog hen til min cykelhandler og købte en tandemcykel – for når vi skulle på besøg rundt om, ville jeg da i hvert fald have min kone med!

Fuldstændig overraskelse

– Jeg så de tyske soldater på Københavns gader tidligt om morgenen – og jeg så også mine venner fra det britiske gesandtkab blive ført bort på lastvogne fra kontorerne i Bredgade til Kastellet.

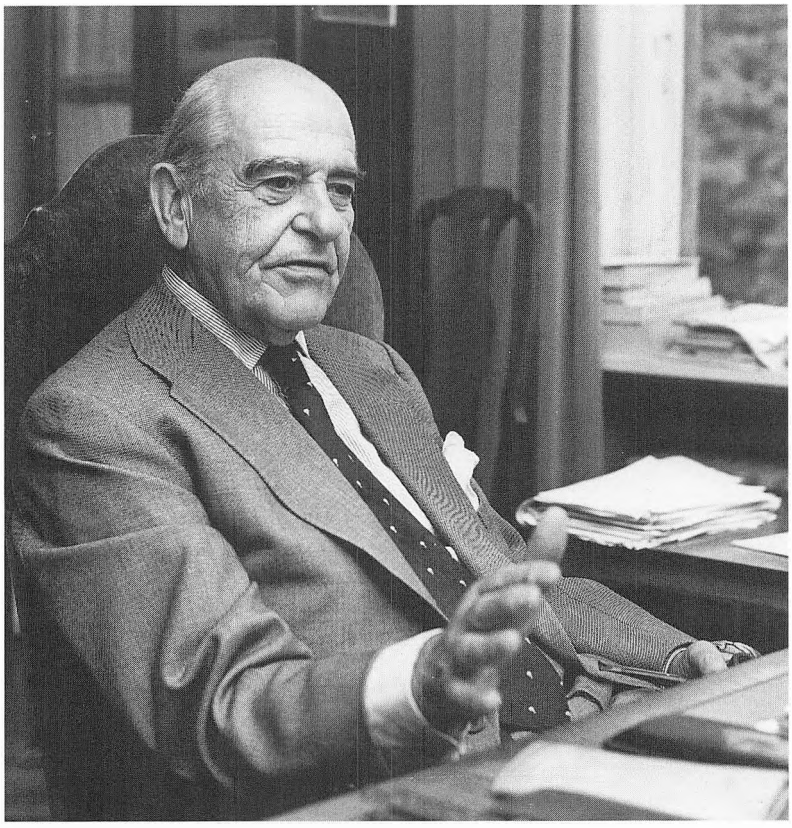

Per Federspiel: – På grund af forventede befordringsproblemer købte jeg en tandemcykel, så kunne min kone også være med, når vi skulle på vennebesøg!

– Besættelsen kom som en fuldstændig overraskelse for mig og mine nærmeste. Der var jo ingen rigtig krig i gang på det tidspunkt, og mange troede ikke på, at krigen ville udvikle sig videre fremover.

– Jeg tror også, at besættelsen kom som en ligeså stor overraskelse for englænderne. Den kom virkelig bag på dem. Deres efterretningstjeneste fungerede ikke ordentligt.

– Men medlemmerne af det britiske gesandtskab blev et par dage senere sendt til deres hjem med besked om at pakke deres

tøj. De blev så med tog transporteret via Holland tilbage til England.

– Den 11. april opsøgte jeg hemmeligt den daværende britiske legationssekretær Rodney Gallop på hans bopæl. Jeg havde periferisk kendskab til ham fra min uddannelse på kostskolen Harrow og gav ham de seneste informationer om situationen i Danmark efter besættelsen og tilsagde ham samtidig min medvirken ved et fremtidigt illegalt dansk-britisk samarbejde.

– Jeg mindede ham om, at han en månedstid i forvejen havde orienteret mig om en fortrolig beretning fra regeringen i London, der gik ud på, at nu kunne krigen kun vare et par måneder, for så ville tyskerne være løbet tør for benzin og olie. Det havde jeg megen besvær med at tro på!

En bitter pille at sluge

– Nu stod tyskerne i landet, og selvfølgelig var man beskæmmet over, at de kunne besætte Danmark uden sværdslag.

– For mig var den 9. april en bitter pille at sluge, fordi jeg havde været i England en hel del i 30'erne, hvor jeg forøvrigt i vide kredse fornemmede en tilbøjelighed til på en eller anden måde at knytte England og Hitler sammen. Chamberlains besøg i München 1938 bestyrkede dette.

Advarsler inden den 9. april skortede det imidlertid ikke på. De danske bladkorrespondenter i Berlin, Helge Knudsen fra Berlingske Tidende og Jacob Kronika fra Dagens Nyheder/ Flensborg Avis advarede i deres reportager om et forestående tysk angreb på Norden – men der var ingen, som tog dem alvorligt, navnlig ikke regeringen.

– En af de ting, som slog mig bagefter var i øvrigt den ynkelige holdning, som regeringen indtog overfor besættelsesmagten og som fremkaldte harme. Det bevirkede, at tanken om aktiv modstand modnedes.

– Det var imidlertid nødvendigt på en eller anden måde at få støtte udefra, og det blev fremført overfor Rodney Gallop.

– Senere gik det op for mig, at det engelske udenrigsministerium ikke var det rette sted for den slag operationer. Mini-

Den 9. april om morgenen. Tysk vagtpost i fuld krigsmaling med bajonetten på geværet pegende mod det nuværende Dag Hammarskjölds Allé. I baggrunden indgangen til det daværende Glacis-Cafeen, på hjørnet af Østbanegade.

steriet var bundet af sine diplomatiske traditioner. Og sådan noget som at støtte oprørere. Utænkeligt!

– Men efter at Winston Churchill greb tøjlerne i sommeren 1940 oprettedes det såkaldte SOE (Speciel Operations Executive), hvis formål var at kontakte modstandsbevægelserne i de besatte lande og yde dem materiel støtte til aktioner. Vi fik kontakt med dem i 1941 via Ebbe Munck i Stockholm.

– Det hed jo med et slagord af den senere statsminister Hans Hedtoft – Aldrig mere en 9. april. Man kan jo spørge sig, om en sådan situation kan opstå igen.

En ny verden

– Den 9. april 1940 var historisk i den forstand, at dagen var et brud med den hidtidige neutralitetspolitik. Porten til en ny verden åbnedes denne dag.

– Der er talt om helt nye konstellationer på europæisk og internationalt plan, og dem anser jeg for kolossalt vigtige, for i dette fællesskab finder vi demokratiske traditioner.

– I dag ser vi et nyt Europa dukke frem i horisonten med et samlet Tyskland. Det gav mig lige i starten nogle kuldegysninger, men hvis det kun bliver en sammenslutning af Øst- og Vesttyskland, så har jeg i og for sig ingen betænkeligheder derved.

– For Tyskland vil være bundet af sin europæiske alliancepolitik, og der er trods alt sket en mærkbar ændring i Tyskland efter nederlaget i 1945.

– Jeg er derfor ikke bange for, at vi skal vende tilbage til forhold, som minder om førkrigstidens Europa, slutter Per Federspiel.

Da våbnene tav blev det første illegale blad født

18-årig gymnasiast stod fadder til den illegale presse med »Danskerens ti bud« ved besættelsens start

– Den morgen glemmer jeg aldrig – den 9. april 1940. Ved godt femtiden vækkedes jeg ved larmen fra tyske fly, der styrtdykkede mod Torvet i Slagelse, hvor min familie boede.

Jeg løb ned på gaden, sprang på min cykel og kørte mod Slagelse kaserne. Regeringen havde jo lovet, at Danmarks neutralitet skulle forsvares med alle til rådighed stående midler.

Jo, godmorgen. Jeg mødte en dansk soldat og sagde harmfuldt til ham: Hvorfor slås I ikke? Han havde ingen våben, og der lød ingen skud fra kasernen. Han var næsten helt grædefærdig: Vi må ikke, svarede han.

Nationalt præget hjem

Sådan oplevede den 18-årige gymnasiast Arne Sejr de første timer af den tyske besættelse i sin hjemby. Han var opdraget i et nationalt præget hjem, hvor grunden til fordomme mod tyskerne måske allerede var lagt.

Det var, som om det hele i dette øjeblik faldt sammen. Kongens og regeringens budskab om at udvise værdig og rolig optræden faldt ikke i god jord hos ham.

Og inden aften havde han allerede skrevet »Danskerens ti bud« – Danmarks første illegale blad, som blev udfærdiget, endnu inden nogen havde hørt om illegal bladvirksomhed eller modstandsbevægelse.

Vær med i kampen for Danmarks frihed, hed det til slut.

Det er ikke for meget sagt, at Arne Sejr med sine ti punkter, udarbejdet på besættelsens første dag, i virkeligheden stod fadder til det senere betydningsfulde illegale arbejde i frihedsbevægelsen.

Hvad der også oprørte den unge gymnasiast var, at tyskerne allerede tidligt om morgenen i bogstaveligste forstand med fuld musik var ankommet til Slagelse.

Et militærorkester stillede op på torvet og mellem tyske marcher spillede de også danske fædrelandssange – bl.a. kongesangen »Kong Christian ...«

»Syv ord«

Det var et nummer for skrapt, toppunktet af taktløshed med komplet manglende forståelse for dansk mentalitet. Men folk stimlede sammen af nysgerrighed og hørte andægtigt på – og det var et voldsomt irritationsmoment for Arne Sejr. Og yderligere en ansporing til de ti bud.

Da han kom hjem om aftenen søgte han at lede sine tanker andre steder hen og tog et »Søndags BT« med op på sit værelse. Han begyndte at blade i det og blev fanget af en rød ramme, hvor der på toppen stod: Syv ord.

Det første lød således: Hvis du ikke gør det, er der ingen der gør det.

Det andet lød: Hvis du ikke gør det i dag, bliver det aldrig gjort.

Arne Sejr som ung modstandsmand

– Det var rigtigt, tænkte jeg. Det kunne ikke nytte at vente på, at andre skulle gøre noget, for sådan ville måske alle de andre også tænke, og så ville der jo aldrig blive gjort noget.

Jeg sad og sundede mig lidt og begyndte så at skrive Danskerens ti bud, fortæller Arne Sejr videre.

Jeg lånte nøglen til min fars forretning, og her hentede jeg en skrivemaskine. Uden at nogen så mig, listede jeg op på mit værelse med den, og begyndte at skrive med fem gennemslag.

Inden jeg gik i seng den aften, lå der 30 eksemplarer af de ti bud på mit skrivebord.

Modtagerne

Næste morgen – den 10. april – tog jeg de 30 eksemplarer af danskerens ti bud frem, foldede dem omhyggeligt sammen og lagde dem i kuvert. Nu gjaldt det for mig om at finde frem til, hvem der skulle have dem. Jeg mente nok, at det skulle være til folk, der havde en vis indflydelse og som kunne sprede »budskabet« videre.

Jeg turde naturligvis ikke fortælle min far og mor, hvad jeg havde for, så jeg listede ned ad trappen og forsvandt ud i byen ad hoveddøren. Jeg følte mig frygtelig illegal, uden at vide, hvad ordet egentlig betød, og havde nogen spurgt mig, ville jeg nok have sagt, at jeg var ude for at »provokere«.

Det illegale blad stak jeg først og fremmest ind til alle avisredaktioner – Sorø Amtstidende, Sorø Amts Dagblad og Demokraten.

Så skulle foreningsformændene for de politiske partier samt deres ungdomsforeninger have hver et eksemplar, soldaterforeningerne, samt nogle af de ledende erhvervsfolk, borgmesteren, et par bankdirektører, nogle jurister m.v. Så der var let 30 i alt.

– Jeg gik selv rundt med bladene. Det var med bankende hjerte, for jeg syntes, at alle kunne se på mig, hvad jeg havde i lommen, og det gibbede i mig, hver gang jeg mødte en tysk soldat ...

De ti bud var således den første illegale tryksag, som blev udsendt i Danmark på et tidspunkt, hvor ingen anede, hvad

illegalt arbejde var. De var også forløber for Studenternes Efterretningstjeneste, en illegal organisation, som Arne Sejr stod i spidsen for.

– Jeg er i bund og grund anti-totalitarist, og jeg mener, at totalitære tendenser til enhver tid bør bekæmpes, hvis man virkelig tror på frihedens betydning for mennesker. Thomas Mann har engang sagt: Man skal være tolerant, men man skal aldrig være så tolerant, at man tolererer sin egen udslettelse. Det er jeg helt enig i, slutter Arne Sejr.

De 10 bud

De 10 bud af Arne Sejr var også grundlaget for den illegale presse, der først langt senere organiserede informationsarbejdet overfor befolkningen, der ellers udelukkende var henvist til de legale af tyskerne censurerede aviser.

1. Du må ikke tage arbejde i Tyskland
2. Du skal lave dårligt arbejde for tyskerne
3. Du skal arbejde langsomt for tyskerne
4. Du skal ødelægge vigtige maskiner og værktøj
5. Du skal ødelægge alt, hvad der gavner tyskerne
6. Du skal forsinke alle tyske transporter
7. Du skal boycotte tyske og italienske film og blade
8. Du må ikke handle hos nazister
9. Du skal behandle landsforrædere efter fortjeneste
10. Du skal værne enhver, som forfølges af tyskerne

Mytteriet på Kronborg

Tre elever fra kornetskolen som den 9. april 1940 flygtede til Sverige blev anklaget for mytteri, flugt samt vold mod foresat. – De gjorde det eneste rigtige, sagde generalen

Klokken var 6.30 om morgenen den 9. april 1940. Korneteleverne på Kronborg blev purret på det tidspunkt – 2½ time efter at tyskerne havde overskredet grænsen og var gået i land flere steder – bl.a. i København. Skolen skulle stille i Lavetgaden. Her meddelte chefen, oberst O. M. Permin, at tyskerne havde besat landet, og at kongen og regeringen havde besluttet, at der ikke måtte kæmpes.

– Vi fik besked på at træde af og gå på samlingsstuerne. Her begyndte vi at snakke. Selv gik jeg ud på toilettet og begyndte at tude. En kammerat, Peter Raben-Levetzau fra Livgarden, tog sin sabel og smadrede en dør. Hver havde jo sin måde at reagere på, fortæller oberstløjtnant Børge Jensen, Virum, om sine oplevelser den skæbnesvangre dag.

På samlingsstuen hørte vi den norske radioudsendelse kl. otte, som berettede om kampene i Norge. Den svenske radio var stum, og så siger en kammerat, at det kunne jo være, at svenskerne også var i kamp. Derfor havde de lukket af for radioen.

En mindre gruppe bestående af Prins Gorm, Clausson-Kaas, og jeg gik som skolens repræsentanter til obersten for at bede ham føre hele skolen til Helsingborg. Så kunne vi enten tage videre til Norge eller hjælpe svenskerne.

Det er en ordre

Obersten rejste sig og sagde – Mine herrer, jeg forstår Dem, men dette er en ordre: De forbliver her. Det har kongen bestemt, og jeg har fået ordren. Træd af!

Så trådte vi slukørede af, og gik ud. Lidt senere gik jeg tilbage til obersten og meddelte ham, at jeg tog til Sverige.

– De er under arrest, sagde han.

– Javel, hr. Oberst, svarede jeg.

Så trådte jeg af og gik over på samlingsstuen. Jeg var i udgangsuniform, stak bajonetten i livremmen, fast besluttet på at ville afsted. Men da jeg var nået over træbroen til slottet, løb jeg som bare helvede for at komme ned til havnen, fortsætter Børge Jensen.

Vi havde jo en halv timestid i forvejen set færgen dampe af sted til Sverige med oberst Bennikes soldater fra Roskilde, så der måtte være chancer for at komme over sundet nede ved havnen.

Mens jeg løb, fornemmede jeg, at der var en, der kom efter mig. Jeg vendte mig om og så kornetelev von Holck.

– Skal du til Sverige, spurgte han.

– Ja, skreg jeg – og så løb vi videre.

Da vi havde passeret Grønnehave, så vi nogle danske soldater, der stod opmarcheret ved en række lastvogne. Der stod en kaptajn foran geleddet.

Smid pistolen, hr. kaptajn

Vi løb hen til ham og meldte, at vi var to kornetelever fra Kronborg, som ønskede at komme til Sverige.

Kaptajn Holm trak omgående sin pistol og hvæsede: – d'herrer er arresteret.

I det samme lød det oppe fra en af lastvognene: – Smid pistolen, hr. kaptajn. Der er to pistoler, som peger mod dem.

Det var premierløjtnant Mønsted og en kollega, som havde iagttaget episoden fra deres vogn.

Jeg var på det nærmeste rædselsslagen, for den kendsgerning, at to premierløjtnanter beordrer en kaptajn til at smide sin pistol – det var uhørt på den tid.

Så tog Mønsted kommandoen: – Alle, der ønsker at komme til Sverige. Efter mig løb.

Halvdelen af kompagniet dampede af, og vi to kornetelever løb med. Nede ved havnen stod politiet, men de blev fejet væk af de løbende soldater.

I havnen lå et marinefartøj, opmålingsskibet »Freja«. Skibets chef, søløjtnant Kinch fortalte, at skibet først kunne afgå 3-4 timer senere, da han ikke havde fyr under kedlerne.

På svensk grund

Men inden vi kom ombord så jeg vores delingsfører fra kornetskolen, der sagde, at han af skolechefen var sendt ned for at fortælle os, at vi ikke måtte tage til Sverige. Jeg er ubevæbnet, sagde han, ligesom for at antyde, at vi kunne gøre, hvad vi ville. Og det gjorde vi så ...

Vi var 60 mand ombord på fartøjet. Vi måtte stå op, ellers kunne vi ikke være der. Resten af kompagniet blev stående i land. De ville ikke med.

– Vi vil til Sverige, sagde premierløjtnanten.

– Det vil jeg også, svarede søløjtnant Kinch, men skibet har ligget hele vinteren og har ikke sejlet på grund af den hårde kulde.

– Har De da igen maskinhjælp siger premierløjtnanten.

– Jo, da, jeg har en konditor dernede, men han er ikke alt for kendt med grejet.

Pludselig hørte vi et brøl fra maskinen: – Nu kan den. Så sagde den tøf-tøf-tøf, og vi sejlede ud. Hele kajen kom i bevægelse af soldater, der viftede med armene og sang.

Vi satte rekylgeværer op i affutager. Et tysk Stukasfly kom ned over os, men vidste øjensynligt ikke, hvad han skulle gøre og forsvandt.

Ovre fra Sverige kom en svensk torpedojager for fuld fart og lagde sig på vores udvendige side, men den tyske jager var oppe for at vende og komme ned mod os igen.

Nu var vi imidlertid på svensk grund, og den tyske jager fortrak.

Vi forberedte os

Efter landsætningen i Helsingborg blev vi i bus kørt til flyvepladsen Ljungbyhed, 40 km øst for Helsingborg, hvor vi blev

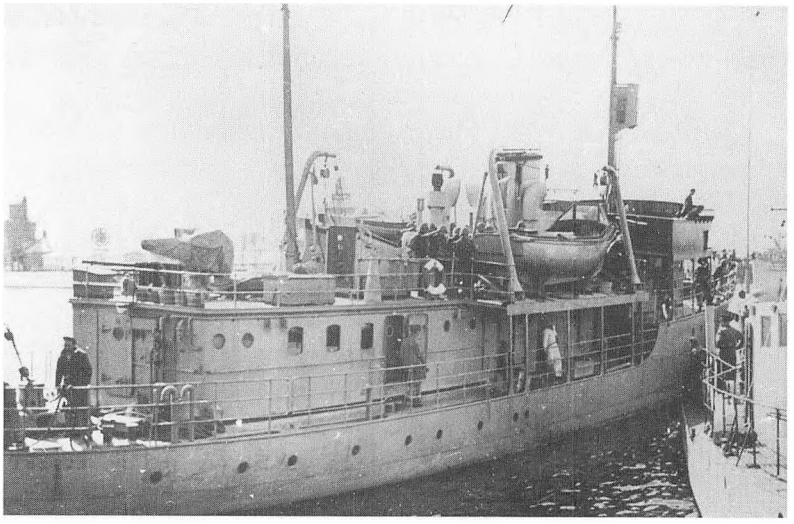

Opmålingsskibet »Freja« ved ankomsten til Helsingborg havn.

interneret og våbnene deponeret, dog ikke mere strengt, end at vi selv havde adgang til de rum, hvor de opbevaredes.

v. Holck, jeg selv og kornetelev Feilberg meldte os til oberst Bennikes brigade. Feilberg var på anden vis kommet til Sverige.

Både de svenske officerer og vi forudså, at vi uden videre kunne indgå i den svenske hær, såfremt Sverige blev angrebet.

Vi forberedte os derfor på at grave en del skyttegravsanlæg rundt om flyvepladsen, så vi derfra kunne bestryge eventuelle tyske faldskærmssoldater.

Vi var et godt tilskud for svenskerne, for de havde kun svage styrker der. Vi stillede bl.a. med 16 rekylgeværer.

Hver gang man frygtede et angreb, hentede vi vore våben og besatte vore stillinger, særligt i den farlige tid fra en time før til en time efter daggry ...

Det eneste rigtige

Da vi tre kornetelever – nu udnævnt til kornetter – kom hjem i sommerens løb, blev vi afhørt. Vi blev ikke sat under arrest, men sagen gik til generalkommandoens chef, general Prior.

Feilberg og jeg selv blev hjemsendt, og senere fik jeg en skrivelse, hvorpå der stod, at jeg var anklaget for mytteri og flugt samt trusler om vold mod foresat.

– Men under hensyn til hele den uafklarede situation samt til kornettens utvivlsomt anerkendelsesværdige og hæderlige vandel, frikendes han, hed det.

Holck, der var blevet i tjenesten, blev kaldt til generalen og fik den samme lektie oplæst i retstilling.

Hvorpå general Prior sagde:

– Det er, hvad jeg har at meddele Dem som general.

Han rakte så hånden frem og føjede til: – Men som soldat vil jeg sige, at De gjorde det eneste rigtige.

De tre kornetter deltog alle i modstandsbevægelsen under krigen.

Da Grønland blev et led i »Slaget om Atlanten«

Gesandt Kauffmann i USA gik sine egne veje under krigen og sluttede aftale med USA om Grønland

Kun få timer efter den tyske besættelse af Danmark 9. april 1940 erklærede den danske gesandt i Washington, Henrik Kauffmann, sig for »fri« dansk gesandt. Han udsendte ved den lejlighed en resolution til presse og radio, som blev bestemmende for USAs stilling til Danmark. Det hed heri:

Jeg blev udsendt til dette land for at repræsentere min konge og et frit uafhængigt Danmark.

Det demokratiske og fredelige Danmark har måttet vige for overvældende overmagt. Danmark går mørke dage imøde, men vi har før gennemlevet onde tider uden at tabe modet.

Jeg vil arbejde for én ting: Genoprettelsen af et frit og uafhængigt Danmark. Jeg ved, at jeg ikke står alene, og jeg ved også, at vi vil nå vort mål.

Kauffmann var den første danske gesandt, der gik sine egne veje og underrettede udenrigsministeriet i København om, at han ikke længere følte sig bundet af dets direktiver, da regeringen ikke var fri i sine beslutninger.

Han indtog dette standpunkt i forståelse med den amerikanske regering, der underhånden anerkendte hans status som »fri gesandt«. Officielt fortsatte amerikanerne med at anerkende regeringen i København, idet USA på dette tidspunkt endnu ikke var trådt ind i krigen. Blandt andet hensynet til Grønland spillede ind i den amerikanske indstilling til Kauffmanns holdning, og Grønlands strategiske betydning voksede hurtigt i takt med Slaget om Atlanterhavet.

Afskediget

Enkelte danske gesandter i andre lande fulgte Kauffmanns eksempel. I København krævede den tyske gesandt Renthe-Finck,

at man kaldte de ulydige gesandter til orden. I regeringen arbejdede Christmas Møller for det stik modsatte synspunkt.

USA satte sig således på Grønland. Egentlig ville Canada gerne have haft en finger med i spillet, men det forhindrede præsident Roosevelt.

På årsdagen for besættelsen indgik Kauffmann i 1941 en traktat med USA, ifølge hvilken amerikanerne fik ret til at anlægge baser og vejrstationer på Grønland – formelt som et led i forsvaret af Grønland, men reelt som mellemlandingsstationer ved overførsel af kortdistancefly til England.

Tyskerne rasede naturligvis, og Kauffmanns selvstændige optræden vakte i særdeleshed udenrigsminister Scavenius' vrede og forargelse.

Kauffmann blev officielt afskediget og anklaget for landsforræderi, men det havde naturligvis overhovedet ingen virkning i USA, der nu åbent anerkendte ham som »fri gesandt«.

Den aftale, han indgik på Danmarks vegne, gav USA ret til på grundlag af de såkaldte Havana-aftaler 1940, at oprette militære og maritime støttepunkter i Grønland. Når faren for det amerikanske kontinent var ophørt at eksistere, skulle traktaten ophæves, hed det bl.a.

Dansk politisk ja

Der hæfter sig en interessant, og kun i en snæver kreds kendt oplysning i spillet om Grønland. Inden indgåelse af traktaten havde det amerikanske gesandtskab i København på foranledning af State Department i Washington ladet foretage en undersøgelse af, hvordan man fra dansk politisk side ville stille sig ved indgåelse af en sådan traktat. På grund af tyskernes tilstedeværelse måtte en sådan »Gallup« foregå i dybeste hemmelighed.

Carl W. Møller, der var politisk medarbejder på legationen fik til opgave at undersøge dette. Han allierede sig med rigsdagsbetjent Svenningsen, og i fællesskab fandt de ud af, at holdningen blandt politikerne – og i regeringen – hovedsagelig kunne betegnes som positiv.

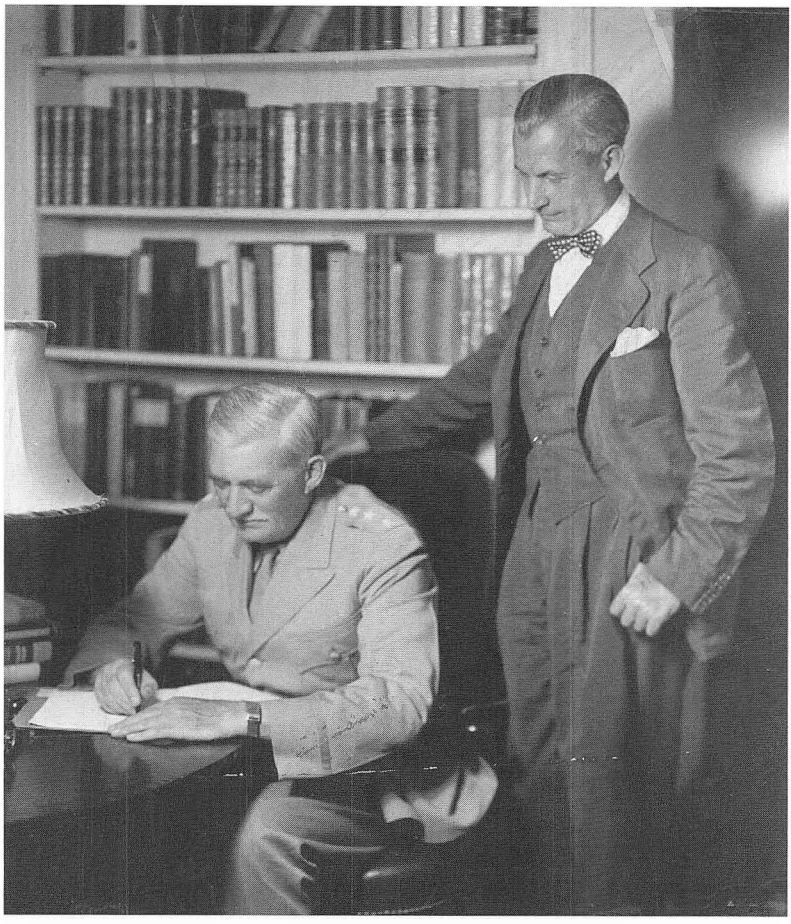

Henrik Kauffmann og den kendte dansk-amerikaner, general William S. Knudsen underskriver i Washington den såkaldte »Victory Roll Call«.

Det indberettedes til Washington og var en medvirkende årsag til det glatte samarbejde mellem Kauffmann og State Department om Grønlands-aftalen. Begge parter var jo på forhånd orienteret om politikernes reelle holdning til sagen.

Efter krigen takkede Kauffmann iøvrigt ved en reception på hotel d'Angleterre C. W. Møller for hans væsentlige bidrag til at

belyse problemet. Kauffmann var nemlig hele tiden holdt orienteret om indberetningerne fra den amerikanske legation til State Department!

Flybaser

Forsvarsaftalen af 9. april 1941 efterfulgtes hurtigt af amerikanske troppers tilstedeværelse på Grønland. Der blev oprettet fire flybaser ved Nassarsuak, i Sdr. Strømfjord, i Marrak ved Godthåb og en på østkysten i Angmagssalik.

Flyvepladserner måtte naturligvis opbygges fra grunden. Det danske styre opretholdt de gamle regler om den grønlandske befolknings isolering fra omverdenen, men ellers gik udviklingen i retning af frigørelse fra kolonitilværelsens verdensfjerne isolation til moderne erhvervs- og levevilkår.

Grønlænderne fik nu varer i hænde, som de aldrig tidligere havde set eller drømt om. Den ny tid indvarslede, at nu var byttehandelens og tranlampernes periode ved at være forbi.

Under amerikansk beskyttelse forblev Grønland imidlertid rent dansk, styret af de to landsfogeder – Eske Brun og Aksel Svane – samt naturligvis Kauffmann. Grønland kunne sælge sin produktion af kryolit til USA og Canada og sin torskefangst til det neutrale Portugal som saltfisk. Priserne var så gode, at de mere end betalte omkostningerne ved administrationen. Aluminium krævedes til fremstilling af bl.a. kryolit, som var en vigtig artikel ved produktionen af flyvemaskiner.

De to landsfogeder delte opgaverne imellem sig. Eske Brun oprettede en grønlandsk hovedstad og administrationsby i Godthåb, mens Svane tog til Amerika for derfra at lede forsyningerne til Grønland samt forhandle detailspørgsmål med Kauffmann og de amerikanske myndigheder.

Klart standpunkt

I en senere vurdering af Kauffmanns Grønlandsaftale med amerikanerne pegede Eske Brun bl.a. på, at Kauffmann ved sit modige og klare standpunkt havde opnået en stilling i forhold til

den amerikanske regering, som i de næste fem år skulle blive til endelig gavn for Danmark – og Grønland.

– Mens jeg endnu sad i Ivigtut og Svane ved Godthåb fik vi anmodning om at godkende den traktat, som Kauffmann havde indgået.

Vi fik ikke tid til at drøfte sagen nærmere, og jeg svarede, at jeg for mit vedkommende godkendte traktaten, men at jeg ville have været glad, hvis jeg havde haft adgang til på forhånd at fremsætte kommentarer af praktisk karakter.

Men jeg kunne have sparet mig min bekymring, for ved etableringen af hvert enkelt forsvarsområde kunne jeg senere på stedet forhandle med den lokale amerikanske militærmyndighed og opnå tilfredsstillende aftaler om alle praktiske foranstaltninger til beskyttelse af grønlændernes interesser, hedder det.

Angående traktatens varighed blev indføjet sætningen: Nærværende overenskomst skal forblive i kraft, indtil der er enighed om, at de nuværende farer for det amerikanske kontinents fred og sikkerhed er ophørt.

Rekrut årgang 1940

Det første hold danske soldater blev indkaldt på et tidspunkt, hvor tyskerne havde overtaget de fleste kaserner og militære anlæg

Den 2. november 1990 var det 50 år siden, det første hold rekrutter blev indkaldt til tjeneste efter begivenhederne den 9. april 1940.

Det er en kendsgerning, som er gået i glemmebogen – dels fordi det drejede sig om et fåtal af unge, og dels fordi opmærksomheden senere hovedsagelig rettedes mod flåden, der sænkede sine skibe den 29. august, 1943.

Men i et godt halvt årstid efter 9. april var – naturligt nok – ingen danske soldater blevet uddannet. Den tyske værnemagt havde nemlig overtaget kaserner og militære anlæg. Vi var helt og holdent i deres vold.

Set i bakspejlet kunne danske soldater være taget som krigsfanger, eller også kunne hæren helt være opløst, ligesom i mange andre tyskbesatte lande.

Men det skete ikke. Den tyske general Kaupisch sagde, at hæren og flåden skulle bevares, folkets frihed agtes og landets fremtidige uafhængighed fuldtud sikres. Det bombastiske løfte var naturligvis dikteret fra tysk politisk hold og var én stor løgn.

Regeringen Stauning mente, at hærens rammer skulle opretholdes for at danne rygstød for politiet til at bevare det, politikerne kaldte »ro og orden«.

Det danske naziparti skulle hindres i at styrte regeringen og overtage magten i landet. Det kunne selvfølgelig ikke siges offentligt.

Forhandlinger

General Ebbe Gørtz fik derfor som første opgave efter besættelsen at føre de fornødne forhandlinger med tyskerne. For at give det udseende af, at danskerne var herre i eget hus, tillod ty-

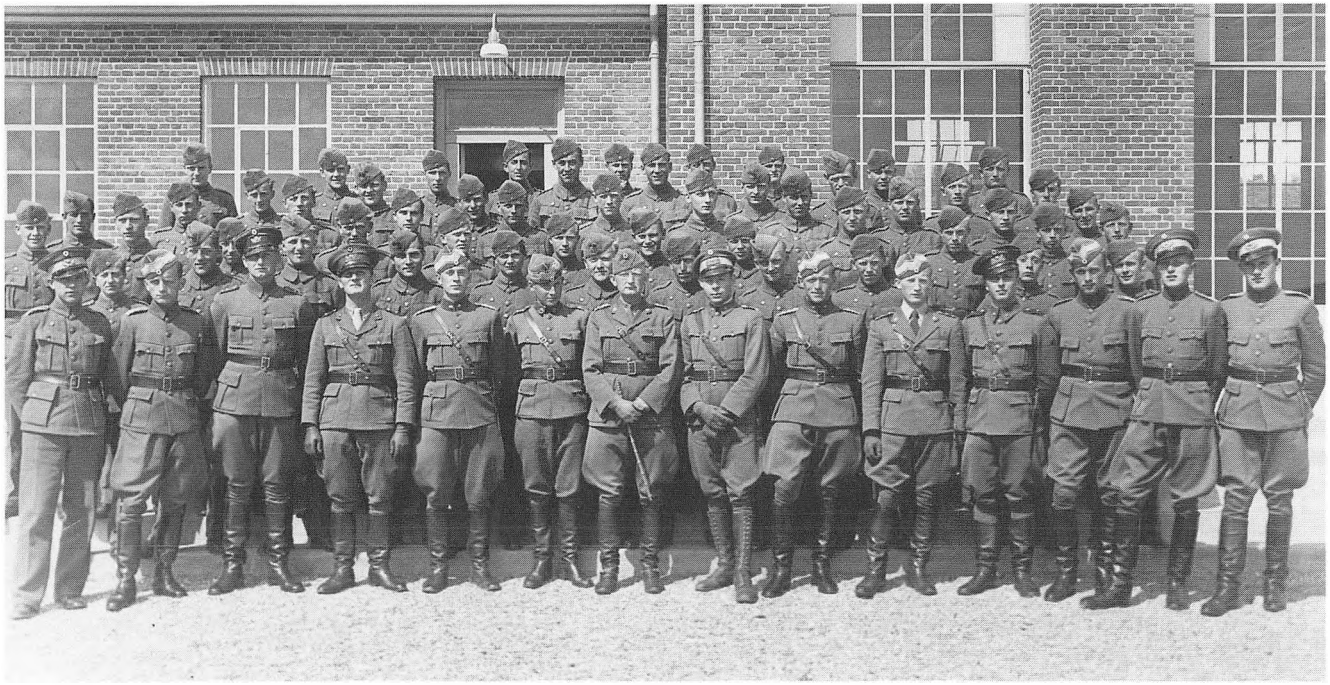

1. bataljons 2. kompagni opstillet til officiel fotografering. I forreste række midtfor kaptajn Erik Kragh, der senere blev generalmajor.

skerne, at hæren bevarede i alt 593 linieofficerer, 667 befalingsmænd af officiantgruppen, 2200 værnepligtige og 1100 ubevæbnede arbejdssoldater.

Endvidere gik de ind på, at eleverne på officersskolen samt livgardens rekrutter ikke indgik i tallene. Senere blev de 2200 værnepligtige øget til 2800.

Men alt det vidste de indkaldte, der mødte op på tjenestestederne den 2. november 1940 intet om. Langt de fleste havde meldt sig frivilligt, og det var ikke normalt ved indkaldelser, men man havde en fornemmelse af, at det i hvert fald ikke kunne skade at være soldat. Man lærte at skyde og hvem ved, det kunne man måske få brug for på et senere tidspunkt, når tyskerne skulle ud af landet. Dengang lå det dog langt ude i fremtiden.

1. bataljons 2. kompagni lå under normale forhold i Høveltelejren, men tyskerne havde sat sig på Høvelte – der fandtes nu kun rene danske garnisoner i Holbæk, Randers, Næstved og Sønderborg.

Indkaldelsesordren lød derfor på Holbæk, men efter få dages forløb blev kompagniet flyttet til Næstved og indkvarteredes i den dengang splinterny Gardehusarkaserne.

Tryllekunstneren

Det var ikke noget dårligt bytte. Ikke alene var de ydre forhold fortræffelige, men også kostforplejningen var uovertruffen. Den køkkensergent var en ren tryllekunstner, og mange af os har hverken før eller siden spist bedre end på kasernen – dengang!

Kompagnichefen var kaptajn, senere generalmajor Erik Kragh. Ejendommeligt nok var vi rekrutter enige om, at han nok endte som skrivebordsgeneral – og det gjorde han også.

Aldrig før i nyere historie blev danske soldater så godt modtaget og behandlet af civile som dengang. Man gik i uniform i fritiden. Var man ude en aften, kunne man være sikker på, at det så godt som aldrig var nødvendigt at betale for sin øl.

Det tog ofte helt ukendte civile sig af.

Lønnen var ikke noget af prale af, Hver tiende dag fik man

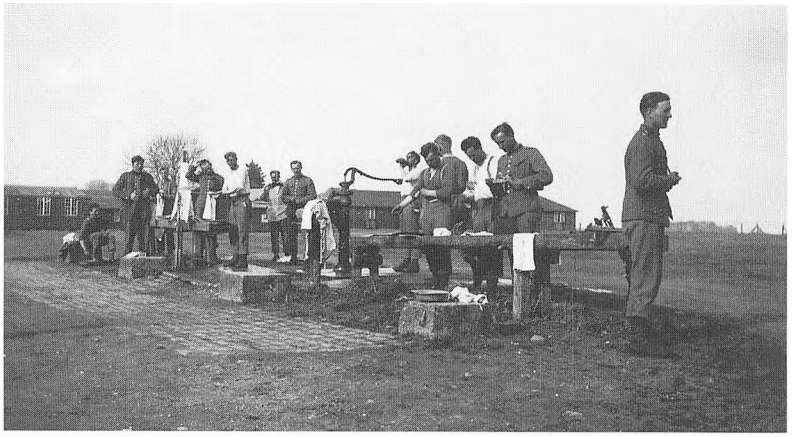

Kompagniet var i en periode indkvarteret i Jægersprislejren i Nordsjælland. Dagens toilette fandt sted i det fri under primitive forhold ved lejrens eneste brøndpumpe (i midten). Vasken foregik i vandfade.

7,50 krone plus 25 øre om dagen i hjemsendelsespenge, dertil fri uniform samt kost og logi. Der var ikke meget at slå til Søren med – højest en flaske mælk, kaffe og wienerbrød i »tutten«, marketenderiet.

Det var en tid, hvor der var almindelig hilsepligt mellem mandskab og befalingsmænd, ikke alene på kasernen, men også udenfor.

Denne hilsepligt gjaldt også, hvis man mødte tyske befalingsmænd, men i de fleste tilfælde unddrog man sig denne pligt, ved at gå ind i en anden gade, vende ryggen til og kigge på forretningsvinduer.

Militær anstand

Den militære anstand, som det hedder, strakte sig også uden for kasernen til værtshuse, restauranter m.v. På et dengang kendt konditori i Næstved, som blev besøgt af både befalingsmænd og menige, var man som menig soldat nødt til at rejse sig og stå ret og hilse selv den laveste grad af befalingsmand – en underkorporal, når han passerede ens bord.

I dag vil det være uhørt, men dengang var det naturligt nok, når man altså befandt sig i systemet.

Selve uddannelsen foregik på førkrigstidens præmisser. Det skal indrømmes, at vi sommetider syntes, det var lidt ude af trit med moderne krigsførelse, når kompagnichefen mødte op på eksercerpladsen for at inspicere til hest – og med sabel!

På den anden side var det på et tidspunkt, hvor modstanden mod tyskerne i det civile liv hovedsagelig indskrænkede sig til algang og alsang. Der var i 1940 endnu langt til den aktive modstand med sabotage, våbennedkastninger fra England, illegal presse, folkestrejker m.v.

Grundig uddannelse

Men vi lærte i hvert fald soldater-håndværket grundigt, bl.a. fordi der var et stort overskud på befalingsmænd. Ofte havde vi mangeårige rutinerede sergenter som gruppeførere, og premierløjtnanter og kaptajnløjtnanter som delingsførere, og de kunne deres metier.

På et tidspunkt flyttede Fodfolkets kornet- og løjtnantskole fra Kronborg ind på kasernen, og den afdeling, som de boede på, havde som manende inskription over indgangen: For ret at byde, lær først at lyde ...

Det lærte vi almindelige soldater også !!!

På den tid havde hver menig et nummer. Det fulgte ham hele vejen igennem soldatertiden. Han var uden navn. Egentlig kunne det være ret praktisk, hvis der i et kompagni var flere, der hed det samme, men psykologisk ramte det som et kølleslag, at man nu var reduceret til blot at være – et nummer.

Hver belægningsstue var det eneste sted, hvor man havde en smule for sig selv, hvis man kan sige det om en stue, hvor der boede en halv snes mand.

Over hver seng var et lille skab. Hver soldat skulle sørge for en hængelås hertil. Man kunne opbevare sine toiletgrejer, og mindre helt personlige sager her – under lås og slå.

Men over sengen var også et par knager, hvorpå hang udgangsuniformen samt håndklæder.

De små røde bånd

I et af håndklæderne skulle det udleverede drejlstøj rulles til en fast rund pølle. For at holde det hele sammen blev det forsynet med et rødt bånd, som også var udleveret.

Vi hængte så pøllen (håndklæde m.v.) op på knagen over sengen.

Men ikke nok med det. Når inspektionshavende kom ind på stuen for bl.a. at efterse, at alt var i orden til lørdagsparaden, så skulle samtlige røde bånd hænge i samme højde, når han kiggede ned langs hovedgærderne!

Var båndene ikke på linie, fik man besked på enten at hæve eller sænke dem, så de alle hang i snorlige rækker i samme højde, langs væggen.

Vort vigtigste våben var gevær model 89. Det var et solidt gevær, der vel indsmurt kunne tåle at blive begravet i en mose i 100 år, hvorefter man kunne hive det frem i dagslyset igen – og faktisk skyde med det, når det var renset for alt skidt og fedt, sagde man.

Men det var altså, selv for datidens forhold, et gammeldags gevær, beregnet til fem skud, og det var hverken hel- eller halvautomatisk. Man skulle tage ladegreb for hvert enkelt skud.

Pudsningen var et kapitel for sig. Vi havde to uniformer – den ene til pænt brug. Alt i alt skulle henved 80 knapper pudses og være klar til lørdagsparaden – bortset fra al anden udrustning, som også skulle være pudset og i orden.

På et senere tidspunkt af uddannelsen blev de blanke knapper imidlertid oversmurt med et oxyderet stof, så de ikke skinnede – og derfor heller ikke skulle pudses. Det var en stor lettelse for soldaten, der slap for et enormt pudsearbejde.

Vor chef, kaptajn Kragh, var meget menneskelig, og han var afholdt af alle. Han forstod på sin egen facon at holde den iltre næstkommanderende i ave. Og hele hans indstilling prægede kompagniet, hvoraf mange i øvrigt senere gik ind i modstandsbevægelsen med en solid uddannelse i våbenbrug som basis.

Men det var der ingen, der tænkte på den 2. november 1940.

Otte skoledrenge dannede den første sabotagegruppe

Luftkaptajn Darket fortæller om Churchill-gruppens aktioner mod den tyske besættelsesmagt – et lysende eksempel for modstandsbevægelsen

En spillefilm, »Drengene fra Sct. Petri«, under instruktion af Søren Krag-Jacobsen havde premiere i 1991.

Som baggrund har filmen den berømte »Churchill-klubben«, der under den tyske besættelse var den første egentlige sabotagegruppe. Det var en flok 14-17 årige skoledrenge fra Ålborg Katedralskole, otte i alt, som havde fundet sammen og længe havde diskuteret, hvad der kunne gøres for at vække danskerne til aktiv modstand mod tyskerne. Alsang og Algang var ikke nok. Nordmændenes modstandskamp var for dem et lysende eksempel.

Derfor gik de igang med sabotage af tysk materiel. I begyndelsen blev det kun til overklippede telefonledninger. Så blev tyske vejskilte vendt, marchkolonnerne blev ledt ind på forkerte biveje osv. Altsammen ren chikane.

Men nok til at deres bedrifter blev kendt over det ganske land og fik beundrende omtale i udlandet, særligt da det lykkedes nogle af klubbens medlemmer at fortsætte deres private krig mod Værnemagten fra fængslet, som de forlod om natten for at sabotere mod tyskerne, og derefter vendte tilbage igen til den sikre celle.

For hvem kunne tænke, at det var indsatte fra fængslet, der tog på natlige aktioner mod tyskerne. Det blev i øvrigt til en hel tegneserie i både England og Amerika.

En af klubbens drenge, pensioneret luftkaptajn i SAS, Hans Uffe Darket, bor i Kikhavn ved Hundested. Han var i de første efterkrigsår fem år i flyvevåbnet og fløj bl.a. Spitfire fly. Efter 33 år i SAS, blev han pensioneret som 60-årig.

Møder i klosteret

I slutningen af 1941 opdelte vi vores lille gruppe. En propagandaafdeling duplikerede nogle opråb om at gå til modstand. De blev slået op i trappeopgange, porte o.l., fortæller Darket.

En kemisk afdeling blev sat til at lave bomber. På apoteket fik man det nødvendige til at blande krudt sammen. Det blev til nogle sejlgarnsbomber, som skulle kunne ødelægge motorhjelmen på en bil. Men ved generalprøven endte det med en fuser.

Så blev kemisk afdeling opløst og indlemmedes i sabotagegruppen, der bestod af alle otte medlemmer.

Gruppemøderne fandt sted i det gamle Helligåndskloster i Ålborg, hvor pastor Pedersen boede. To af hans sønner var blandt de otte, nemlig Knud Pedersen og hans storebror Jens.

Hver eftermiddag mødtes vi efter skoletid og kørte ud i byen to og to på cykel i forskellige retninger for at rekognoscere og finde ud af, hvilke muligheder, der var for at genere tyskerne.

Ved hjemkomsten stemte vi om, hvilke mål, vi skulle udse os.

Vi kørte så ud igen og gik i aktion enten for at stjæle våben eller sabotere. Vi var meget opsatte på at skaffe våben til brug under sabotageaktioner.

Uffe Darket, luftkaptajn i SAS.

De tyske officerer bar altid deres pistoler uden på kappen. Når de skulle ind på en restaurant afleverede de kappe, livrem og pistol samt daggert i garderoben.

Vi iagttog nøje garderobedamen, der samtidig fungerede som servitrice. Når hun var i gang med at servere, snuppede vi pistolen og fik på den måde ret hurtigt samlet seks til syv pistoler med hylstre samt bajonetter.

Geværer hentede vi fra barakker, som Værnemagten havde bygget ved siden af skoler, de havde besat.

Når vi kørte forbi, kunne vi se, at der hang geværer ved soldaternes sengepladser. Vi strøg ind gennem vinduerne og fik i første omgang fat i en maskinpistol. Vi manglede imidlertid ammunition til den.

Næste dag var vi frække nok til at tage hen til samme sted igen og stjal en ammunitionstaske med fem til seks magasiner fuldt opladt, dvs. med ca. 30 stk. ammunition i hvert magasin.

Brændte jernbanevogne

Den 2. maj 1942 foretog drengene fra Churchill-klubben deres mest nervepirrende aktion. Under rekognoscering havde de fundet ud af, at der på godsbanegårdens terræn i Ålborg stod flere åbne og lukkede jernbanevogne – i alt henved et par hundrede.

De var lastede med reservedele og materiel, som skulle op til de tyske tropper i Norge.

Drengene stemte for at gå i aktion. Fem af dem kørte af sted ved tusmørketid. Der gik en sti fra Jyllandsgade over mod Kærby, og i yderkanten af dette rangerterræn var et højt ståltrådshegn ind mod DSBs arealer.

Der blev udsat en dreng som vagtpost. Han skulle slå på hegnet, hvis der kom tyske vagter. De fire andre drenge kravlede så over hegnet ind på jernbaneterrænet.

– En enlig tysk vagtpost havde opsynet med jernbanevognene. Ham holdt vi skarpt øje med, når han nærmede sig det område, vi havde udset os, beretter Darket videre.

Vi lukkede to vogne op. Vognportene piber og hviner jo i

lejerne, når de åbnes eller lukkes. Vi var meget spændte. En af drengene lå under jernbanevognen og holdt øje med vagtpostens støvler. Når han nærmede sig os, bankede han op i vognen. Vi lå musestille, indtil vagten havde foretaget sin runde. Os opdagede han ikke.

Vi havde nogle brandskiver med, som er tilbehør til mortergranater. De brænder meget kraftigt, næsten som en lysbombe, og de er lette at antænde.

I den ene jernbanevogn lå højderor og balanceklapper til fly. De var beklædt og imprægneret med en slags flydende celluloid, der brænder fantastisk godt. Med brandskiverne som fødselshjælp stod to jernbanevogne i lys lue på et øjeblik.

Vi strøg af sted på vore cykler og så brandvæsenet komme ti minutter senere. Vi hørte brandinspektøren sige:

– Ork, det er kun tysk krigsmateriel. Træd bare på slangerne og bræk dem rundt, så der ikke kommer alt for meget vand ud.

Og jernbanevognene brændte helt ud.

Men vi kunne ikke nære os. To dage senere – den 4. maj – slog vi til igen. Atter gik to tyske jernbanevogne op i flammer. Men den 8. maj gik det galt.

Rejseholdet sat ind

Byens tyske kommandant havde krævet, at alle kræfter nu blev sat ind på at sætte en stopper for sabotagen.

Rejseholdet indenfor det danske politi blev sat på opgaven, og vi otte drenge fra Churchill-klubben blev arresteret. Samme nat blev tre »ældre« sat fast.

Den 7. maj om aftenen havde to af drengene været inde på det kendte konditori Kristine i Ålborg. Garderobedamen fortalte politiet, at der stod et par drenge ude ved garderoben. De havde kigget lidt mystisk rundt.

Samtidig gav hun et signalement af de to. Politiet tog hende næste dag med rundt til byens skoler – og ved Katedralskolen kunne hun så udpege dem.

Hele sagen blev trevlet op af det danske politi, men vi otte drenge blev beskyttet gevaldigt af både politimester Bach, dom-

mer og anklager. Den tyske kommandant deltog i nogle af forhørene.

Under et af dem spurgte dommeren, hvad våbnene skulle bruges til.

– Naturligvis til at skyde tyskere med, sagde den ene af drengene.

Der gik ligesom et elektrisk stød gennem dommeren, men øjensynligt forstod den tyske kommandant ikke, hvad der blev sagt.

Mødet blev straks afbrudt, og vi måtte ind i et andet lokale for at tale med forsvarer og dommer. Der måtte ikke stå noget i protokollen om den bemærkning, for så kom vi helt andre steder hen end i Nyborg Statsfængsel, hvor man søgte at anbringe os. Så vi måtte love ikke at komme med flere bemærkninger i retssalen i den retning.

Fængslets Sabotører

Men de tre »ældre« blev siddende i arresten i Ålborg. En bror til en af dem fik en nedstryger smuglet ind til dem.

Den lå inde i tidsskriftet »Flyv«.

Fængselsbetjenten, som overvågede samtalen, spurgte:

– Hvad er det?

I mellemtiden havde den indsatte nemlig stukket bladet i sin inderlomme. Da han trak det op, sørgede han for at nedstrygeren sank ned i lommens bund. Han rakte bladet til fængselsbetjenten, der således fik sin nysgerrighed styret.

De filede en jerntremme over, så de fik plads nok til at slippe ud, men for at den kunne sættes på plads igen, måtte de file et hak ned i midten. I den tilbageværende fastsiddende del af tremmen, filede de et tilsvarende hak, så de kunne skyde en træspån ind foroven og forneden. Så blev tremmen siddende.

Og når man kiggede mod lyset indefra kunne ingen se, at tremmen var savet over.

To af drengene forsvandt ud af fængslet om natten i alt 18 gange, inden de blev taget. Det lykkedes dem at køre en tysk lastbil i havnen og ødelægge materiel på Budolfi Plads.

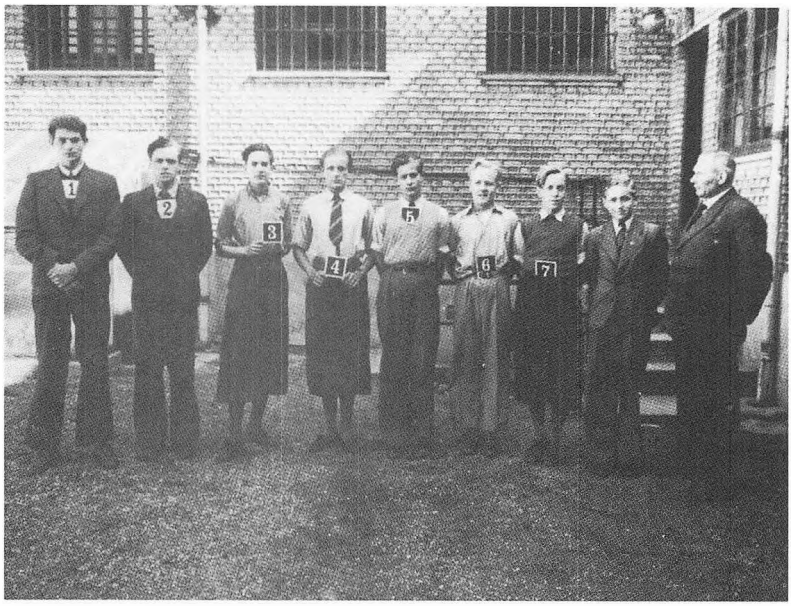

Hans Uffe Darket med nummer seks på maven efter tilfangetagelsen af gruppen i maj 1942. De øvrige medlemmer er Knud Pedersen (1), Jens Bue Pedersen (2), Mogens Fjellerup (3), Eigil Astrup Pedersen (4), Helge Milo (5), Mogens Michael Thomsen (7), og Børge Ollendorff (uden nummer). De øvrige medlemmer var Kaj og Alf Houlberg samt Knud Andersen Hornbo. (Foto: Rigspolitiets tekniske afd.).

Taget under luftalarm

De planlagde at stjæle et tysk træningsfly fra flyvepladsen, men efter at have rekognosceret, skaffet kort m.v. til turen til England, vendte de skuffede tilbage til fængslet igen. – Maskinerne var væk.

De blev pågrebet under en luftalarm, og deres oprindelige straf på fire til fem år blev nu af tyske myndigheder forhøjet til 10-15 år inklusiv et ophold i tysk kz-lejr ...

– Mange spørger, om det samme kunne ske en gang til. Ingen tænker nu, at en besættelse af Danmark vil finde sted igen.

Men skulle en sådan situation komme op, er jeg sikker på, at den samme modstandsvilje vil vise sig.

Folk finder sig ikke i alt. Kun til en vis grænse – så ringer klokkerne. Heldigvis lever vi i en anden verden i dag.

Jeg tror, at vi engang i begyndelsen af næste århundrede vil leve i en verden med koordineret sameksistens ved hjælp af telesystemer, fjernsyn m.v., så vi er tæt på hinanden.

Efterhånden får vi vel også den russiske nation op at stå med en normal levestandard.

Og med en stærkere international våbenkontrol, vil sådanne ting, som skete i Irak ikke længere få lov til at udvikle sig, slutter luftkaptajn Darket.

Dramatiske minutter i kz-lejr juleaften 1944

Overlæge Jørgen Kieler, Hørsholm, fortæller om en jul, hvor halv fridag og afkog af havregryn var juleaftens eneste lyspunkt i et trøstesløst helvede

Juleaftensdag 1944. KZ-fangerne i Porta Westphalica havde som en særlig gestus fået halv fridag nogle timer om eftermiddagen.

I stedet for den almindelige roesuppe serveredes et afkog af de havregryn, som tyskerne havde tyvstjålet fra de danske Røde Kors pakker.

Men SS'erne og Kapo'erne ville også more sig på fangernes bekostning. De kommanderede dem til at stille op på appelpladsen i gården med danskerne i et hjørne og alle andre fanger, hovedsagelig russere, i et andet.

Selv overværede de sadistiske SS'ere og Kapo'er fra det tredje hjørne uddelingen af Røde Kors pakker, hvorfra havregrynene allerede var fjernet, mens det meste af resten på forhånd var beslaglagt af »tilskuerne«.

Vel vidende at det ville give anledning til voldsom uro blandt de øvrige kz-fanger, når danskerne fik pakkerne, håbede de, at det, i bedste romerske gladiatorstil, ville ende med et veritabelt blodbad mellem danskere og russere.

Der var i alt 100 danskere. Fra det andet hjørne begyndte 1000 sultne russere at nærme sig dem.

Det så faretruende ud.

En dansker, der var helt klar over situationens alvor og fornemmede, at han var i livsfare, råbte hjerteskærende: Nikolaj, Nikolaj, kom og hjælp os.

Råbte holdt

Så trådte Nikolaj Nikolajsen frem foran fronten. Han var kendt af alle i lejren – også af russerne – som en utrolig hjælpsom mand.

Han var bomstærk. Han snakkede ravjysk og var fra Vardekanten. Ude i minerne var han altid parat til at hjælpe – ligegyldigt om det var russere, franskmænd eller andre. Var der nogen der ikke kunne klare byrden, så var Nikolaj der.

Derfor var det ganske naturligt at råbe på hjælp fra Nikolaj, der nu trådte frem foran fronten af de 100 forskræmte danskere. Ene mand gik han mod de 1000 russere.

Da han var nået midt ud i gården, strakte han armene ud til siden for ligesom at ville standse den truende mur af sultne russere og råbte: Holdt!

Da de nåede frem til ham standsede de. Jeg husker endnu, hvordan vi stod i angst og bæven. Hvem var stærkest. Nikolaj eller de 1000 russere.

Det var Nikolaj.

Hans myndighed var så stor, hans hjælpsomhed overfor russerne så omfattende og kendt, at når han sagde »Stands« – så standsede de.

Da han havde fået situationen under kontrol, sænkede han armene, drejede rundt på hælene og sagde til danskerne: Så deler vi.

Og så blev pakkerne uddelt – eller rettere de sørgelige rester, som tyskerne havde efterladt.

Danskerne blev accepteret igen. Nikolaj havde uden tvivl reddet vores liv ved den lejlighed.

Vores far døde

Disse dramatiske minutter glemmer overlæge Jørgen Kieler, Hørsholm, der selv var kz-fange på stedet aldrig.

Ved krigens begyndelse studerede han til læge i København. Fra illegalt bladarbejde og deltagelse i transportarbejdet til Sverige fik hans gruppe kontakt med aktive sabotører fra Holger Danske.

Kieler var sjælen i en stor anlagt og heldigt gennemført sabotage mod B&W i januar 1944.

I februar gennemførte gruppen sabotage mod to virksomheder i Åbenrå. Kieler og flere af gruppens medlemmer blev

Et hjørne af appelpladsen i Porta Westphalicas gård.

arresteret. Efter ophold i Vestre Fængsel blev han overført til Frøslevlejren, hvorfra han i september 1944 overførtes til Neuengamme – og derefter Porta Westphalica.

– Ved juletid havde vi allerede de første dødsfald bag os fortæller Jørgen Kieler.

Bortset fra den halve fridag og havregrynene, var der intet festligt ved den jul. Jeg passede en syg dansk fange, Jørgen Staffeldt. Han var en nær ven af mig. Min julenat gik mest med at sidde ved siden af min døende kammerat. Han døde julemorgen på revieret – lazarettet.

Et par måneder senere døde Nikolaj. Der kom en russer ind i revieret. Han så, at jeg sad og græd ved Nikolajs side. Så spurgte han mig, om det var min far.

Den sidste ære

Ja, svarede jeg. For Nikolaj var i virkeligheden hele lejrens far og gode ånd. Da rygtet om hans død spredtes over lejren, strømmede det pludselig til med folk fra Sibirien, Ukraine, Let-

land, Jugoslavien, Frankrig og Holland. Alle ville stå ret ved den afholdte Nikolaj, tage afsked med deres kære far og vise ham den sidste ære ...

Porta Westphalica var ikke direkte en udryddelseslejr med gaskamre, men en arbejdsplads, som var opført til det, som tyskerne betegnede som »biologische Vernichtung« – biologisk ødelæggelse.

Man udnyttede fangernes arbejdskraft til det sidste. Derefter døde de som regel af sult, tuberkulose eller mishandling.

Fangerne skulle medvirke til at opføre en by for industrien, som skulle under jorden på grund af de voldsomme allierede luftangreb. Det var Philips fabrikkerne fra Holland, som tyskerne havde stjålet og nu ville have under jorden her.

Under ledelse af nogle minearbejdere fra Saar, skulle de ca. 1500 kz-fanger opføre denne by, der bestod af minegange i syv etager. Den største var 22 km lang og så bred, at to eksprestog kunne passere hinanden.

Byen blev aldrig færdig. Der blev aldrig etableret nogen fabrik, men hundredvis af kz-fanger mistede livet. Selvom lejren ikke var stor, var overlevelsestiden kun et halvt årstid. Så var de slidt op og døde – og nye kom til.

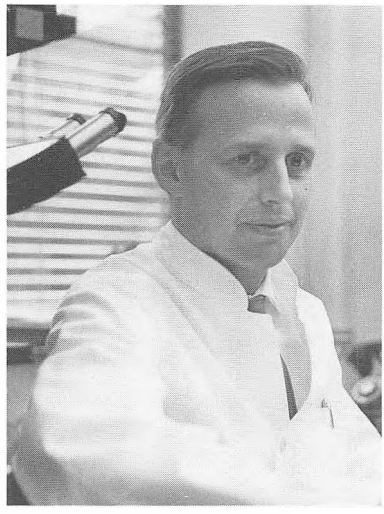

Jørgen Kieler som ung læge.

Ubeskriveligt svineri

De fleste var russere – ca. 1000 i alt – og i den tid jeg var der, var der 200 danskere, ca. 200 franskmænd og forskellige andre nationaliteter.

Arbejdsdagen var 12 timer. De tyske arbejdere fra Saar havde treskiftet vagt. Vi fik derimod toskift. Når vi kom hjem dødtrætte fra minearbejdet, skulle vi stille til appel i timevis ... Var der det mindste i vejen blev vi kaldt op midt om natten til appel for at overvære afstraffelser.

KZ-lejren lå i et hotel, der hed Kaiserhof, som nu er et kendt turiststed, hvor rejsebureauer bruger det som mellemstation på busrejser til Paris.

Det ligger i Weserflodens dal, hvor den bryder gennem en bjergkæde, hvis top på den ene side af dalen kendetegnes af et kejser Wilhelm monument, og den anden side af et Bismarck monument.

I selve hotellet boede SS og vagtposterne. Bag hotellet var en teatersal, hvor selve kz-lejren var indrettet. Køjerne var i 4-5 etager med et par fanger i hver køje. Teatersalen var stuvende fuld af mennesker. Udenfor var en gård – appelpladsen – samt en barak, der fungerede som revier, latrin, kartoffelkælder osv.

Hvad der gjorde det stærkeste indtryk på mig, fortsætter Jørgen Kieler, var det ubeskrivelige svineri. Hertil kom, at maden var utilstrækkelig. Den bestod af to rugbrødshumbler om morgenen plus en lille brik smør, margarine eller kunsthonning, noget erstatningskaffe eller te. Når vi kom hjem om aftenen fik vi en skål suppe, som regel kogt på roer.

700 kalorier pr. dag

Jeg har senere regnet ud, at da vi kom derned, fik vi ca. 1400 kalorier om dagen. Da vi nærmede os jul, var vi nede på det halve.

Og så begyndte folk at dø af sult.

Ved juletid må jeg nok sige, at religiøsiteten ikke dominerede lejren. De mennesker, der var troende, forblev troende og fandt

utvivlsomt støtte heri. De mennesker, der ikke var troende, blev heller ikke troende.

Efter juleaftensdags halve fridag og uddelingen af havregryn og en julenat med fanger, der gled ind i en befriende død, blev det juledag.

Da fortsatte arbejdet som sædvanligt.

Juleaften tav våbnene

Spitfirepilot fortæller om tre dramatiske år i Royal Air Force under den anden verdenskrig

Det var en stiltiende aftale, at tyskerne blev hjemme juleaften – og det gjorde vi også, fortæller luftkaptajn Kjeld Rønhof, Hundested.

– Jeg var blevet en af de ældste flyversergenter op til julen 1942. Det betød, at jeg var den første, der måtte vælge, om jeg ville have fri til jul.

Men den kendsgerning, at jeg var en af de »ældste« sergenter indebar, at de kammerater, der udgik fra flyveskolen samtidig med mig – 19 i alt – og som ikke var forfremmet på det tidspunkt, var faldet som aktive kampflyvere.

Jeg var en af de få overlevende på holdet. Det var den barske realitet, som var nok så tung at bære på et tidspunkt, hvor julebudskabet om fred på jord blev forkyndt ...

Kjeld Rønhof, Hundested, faldt for aldersgrænsen i SAS, da han efter 31 års tjeneste gik i land den 11. maj 1980, 60 år gammel.

Dermed forsvandt den sidste aktive danske jagerflyver i alliéret krigstjeneste under anden verdenskrig fra de aktive trafikflyveres rækker.

Og et spændende livsforløb har hermed nået sit foreløbige mål – et parcelhus, og en opankret sejlbåd som en del af fritidsbeskæftigelsen i pensionistårene.

Med de norske styrker

Efter eksamen fra Sorø Akademi kom Rønhof først ud med skoleskibet Georg Stage, derefter med Danmark.

Ved krigens udbrud var han påmønstret ØKs Kina, som den 8. april 1940 lå i Odense. Det var det sidste skib ud af dansk havn med Panama som mål inden den tyske besættelse den føl-

Det var spitfire-fly af denne type, som Kjeld Rønhof fløj som pilot i Royal Air Force.

gende morgen. Det endte imidlertid i Kirkwall ved siden af det berømte Scapa Flow.

Rønhof søgte at komme ind i Royal Air Force – men forgæves. Han kom så til USA og senere ind i Little Norway i Canada, hvor de norske RAF-piloter blev uddannet.

I sommeren 1942 vendte han tilbage til England som Spitfirepilot.

Han deltog i 183 missioner og var i en periode tilkommanderet 332. Spitfire-eskadrille.

– Vi havde Spitfire Mark 5, 9A og 9B – enmandsbetjente maskiner, fortæller Rønhof.

Man var sin egen pilot, navigatør, skytte og radiotelefonist. Bestykningen var to 20 mm maskinkanoner og fire eller otte maskingeværer.

Affyringsknappen var beskyttet af en sikring på selve styrepinden. Man kunne trykke på knappen med højre hånd – så gik skuddene, og man sigtede med flyets krop.

Vi havde gyrosigte, der bevirkede, at vi skulle sigte lige på

målet, idet gyroen så selv regnede ud, hvor langt der skulle skydes foran det fjendtlige fly.

Så der var nok at lave for piloten. Der var ikke megen tid til at drømme, når man sad ved pinden.

Ved juletid var det en så godt som tavs aftale, at der i hvert fald var fred i luften. Tyskerne holdt sig hjemme for at fejre jul – og det gjorde vi også.

Men ikke så voldsom lang tid forinden, fik jeg mit første bekendtskab med fjenden på en, som det hed, let opgave om eftermiddagen.

Den dag glemmer jeg aldrig – den 31. juli 1942 – da jeg fik ilddåben som jagerpilot.

To eskadriller var blevet sendt op fra britiske flyvepladser for at angribe tyske mål i Frankrig.

Jeg fik plads i eskadrillen lige bag vores major. Jeg lå og holdt øje med hans halehjul.

Pludselig som lyn fra en klar himmel, så jeg en plade flyve af bunden på majorens maskine. Så kom nogle glimt, og flere stumper kom flyvende.

Hans maskine dirrede, væltede om på ryggen og forsvandt lodret ned.

Ene mod seks tyske fly

Jeg dykkede efter den, som jeg havde fået besked på, uden helt at være klar over, hvad der var sket.

Jeg så endnu en eksplosion fra maskinen, og den begyndte at falde ude af kontrol.

Han var blevet ramt, men af hvem? I det samme så jeg røgskyer hænge i luften, samtidig med at noget lysende glimtede forbi mig.

Jeg svingede maskinen hårdt styrbord. Majorens maskine havde jeg opgivet som tabt.

Til min forfærdelse så jeg bare to røgstriber, hvor jeg før havde set et par spitfires.

Striberne fortsatte helt ned til floden under os, og jeg så nogle

ringe, der bredte sig, som om en kæmpe havde smidt et par kampesten ud.

Det glimtede af brand under vandspejlet, og en røgsøjle hævede sig tyk og mørk blandet med skæret af eksplosioner.

På den anden side af mig hang der bare et par faldskærme i den stille luft. Det glimtede igen forbi mit vindspejl.

Jeg drejede hurtigt og havde nær fået et chok. Seks Focke-Wulf 190 lå og gav mig den ene bredside efter den anden.

Det var de første tyske maskiner jeg havde set i luften siden den 9. april 1940.

Jeg måtte reagere omgående. På skolen havde vi lært, at man skulle gøre noget – og hurtigt, så jeg trak i pinden, alt hvad jeg kunne.

Det var næsten, som om min spitfire standsede på stedet, og jeg mistede synet et kort øjeblik på grund af det voldsomme pres, hvor alt blodet bliver slynget ned i benene.

Da jeg kom til mig selv igen, lå en Focke-Wulf og baskede lige foran mig. Jeg gav ham et par granater, så blev jeg selv indhyllet i sporlys igen.

De andre fem tyskere lå endnu bag mig og fyrede løs. Så gik jeg rundt og rundt et par gange. I hundredvis af granater og maskingeværkugler for i alle retninger.

Pludselig svingede tre tyskere til den ene side, mens de andre blev ved at dreje med mig.

Det var helt efter bogen, og jeg vidste, hvad de ville gøre i næste øjeblik.

Jeg kunne jo ikke svinge til begge sider på én gang. Det gjaldt bare om at finde det rigtige øjeblik.

Da angrebet kom igen, rykkede jeg alt det remmer og tøj kunne holde i pinden, samtidig med at jeg sparkede fuldt sideror.

Det knagede i hele fartøjet, og jeg mistede øjeblikkelig synet igen, samtidig med at jeg slog højre skulder mod en skarp kant i cockpittet.

»Sikken en ilddåb«

Jeg kom ud i modsat retning og så akkurat et par sorte kolosser drøne over mig. Jeg kunne tydeligt se de tyske kors på vingerne.

Jeg havde alligevel narret dem i denne omgang. Nu gjaldt det bare om at slippe ned mellem trætoppene, hvor jeg ville have en bedre chance for at klare den.

Så jeg væltede kassen rundt på ryggen og gik i et kontrolleret spiralstyrt.

Det var en forbavsende fart, jeg fik på. Jorden kom væltende op mod mig. Jeg måtte bruge alle kræfter for at rette maskinen op igen. Jeg kikkede på vingerne, men de så ikke ud til at have lidt overlast ...

Kampen fortsatte mellem Rønhof og de tyske jagere. Antiluftskytset trådte i funktion, men den danske RAF-flyver slap bort.

Han satte kursen mod den hjemlige flyveplads i England, men måtte forbi en gruppe tyske Focke-Wulf-maskiner inden han kunne lande på sin base med kun otte liter benzin tilbage i tanken – lige nok til et par minutters forbrug.

– Det var dejligt igen at flyve hen over Sydenglands smukke strøg uden at være bange for hvert eneste øjeblik at få en kugle i sig.

Efter landingen i North Weald kom de løbende mod mig fra barakkerne. Jeg blev hed om ørerne, indtil jeg hørte hurraråb.

»Sikken en ilddåb, sikken en ilddåb«. De næsten løftede mig ud af maskinen.

Som gennem en tåge så jeg majoren stå foran mig. Er han her tænkte jeg, han skulle jo være død. Jeg så ham blive skudt ned med egne øjne.

Han stod og lænede sig mod doktoren. Der var blodig bandage om hans ene ben. Han var blevet truffet af en maskingeværkugle.

Jeg underskrev protokollen, om udført pligt og gik op i messen for at drikke eftermiddagste.

Det var ikke til at fatte, at jeg kort forinden havde været i en kamp på liv og død ...

Efter julen 1942 blev Rønhof udnævnt til flyverløjtnant. I julen 1943 var han igen ved at blive ældste løjtnant på grund af de store tab. Så hurtigt faldt jagerpiloterne.

Efter krigen gik Rønhof ind i det danske flyvevåben, men søgte så i 1949 ind som trafikflyver i SAS, som han forlod i maj 1980.

Han har fløjet over 19.000 timer i alt og har siddet i cockpittet i alt i to år, syv måneder, to dage, syv timer og 58 minutter.

Den rutinerede skipper vil givetvis ikke trille tommelfingre i huset i Hundested. Dertil er han alt for sprællevende med et utal af talenter.

Blandt dem en fremragende fortælleevne, som omsættes i foredragsvirksomhed og en række bøger, der er under udarbejdelse.

Så det sidste kapitel af Kjeld Rønhofs spændende livshistorie er langt fra skrevet endnu.

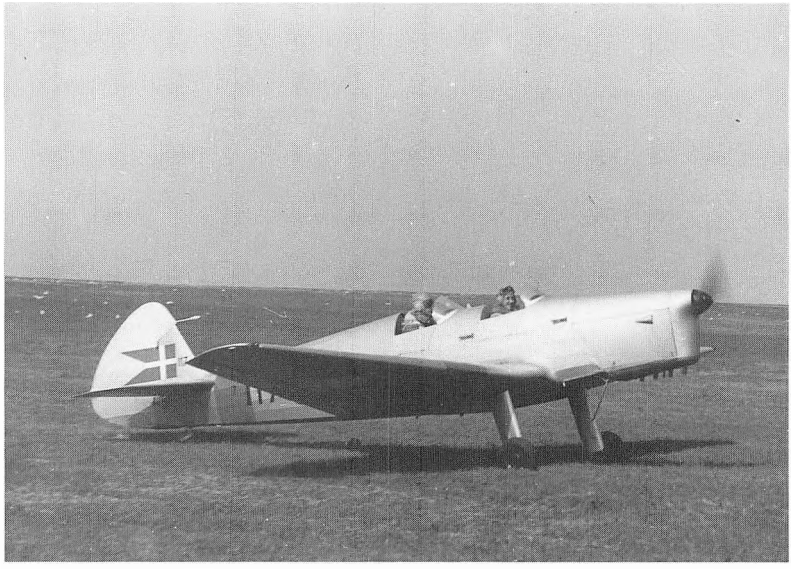

Rønhof i forsædet som flyvevåbnets instruktør på KZ – II T på Avnø.

Han er ganske harmløs, sagde gestapomændene

Iver Hasselbalch, fortæller om sit spændende arbejde under krigen

Det er nok de færreste beboere i Snekkersten, der er klar over, at navne som K. A. Hasselbalchsvej, G. A. Hagemannsvej, Anthonievej og Mathilde Bruunsvej har noget at gøre med Borupgård, der ligger lidt tilbagetrukket fra station og vej omgivet af en skøn park med udsigt over sundet mod Sverige.

Og der er sikkert endnu færre der kender den gamle gårds tidligere ejer, Iver Hasselbalch, der helst vil føre en stilfærdig og rolig tilværelse og ikke ønsker stor ståhej som det beskedne menneske han er. Gården er nu afhændet.

Filmarbejdet trak

– Efter studentereksamen fra Sorø Akademi, var det meningen, at jeg skulle gå landbrugsvejen.

Jeg startede en landbrugsuddannelse til det, der dengang blev kaldt landbrugsingeniør. Det var en 4-5 årig uddannelse dels i praktisk landbrug og dels på Polyteknisk Læreanstalt samt Landbohøjskolen.

Meningen var, at man skulle have en teknisk-kemisk uddannelse med sigte på anvendelse inden for landbruget.

Vi var to, som startede denne specielle uddannelse, men den blev aldrig gennemført – eller gentaget. For så kom krigen.

Min bror Hagen var i filmbranchen, og den havde altid virket tillokkende på mig. Jeg startede som toneassistent hos Palladium, men kom i 1941 ind hos Minerva film. Det varede ikke længe, inden Minerva, foruden produktion af rent legale film, også blev dybt involveret i det illegale arbejde på en bred front.

Vort synspunkt var, at der lå en opgave i at vise englænderne film fra Danmark, så de kunne se, hvordan livet var, at vi saboterede, og at vi gjorde modstand mod den tyske besættelse.

Minerva havde kontrakt med englænderne om at dække disse film om modstandsarbejdet.

Det kneb imidlertid med film og kameraer, og derfor blev disse nedkastet med containers fra britiske fly.

Men vi supplerede også råfilmbeholdningen via en tyskvenlig bekendt, der kendte nogle folk inden for det tyske film- og propagandaselskab UFA.

Tyskerne ville gerne tjene en ekstraskilling, og vi købte så råfilmen fra UFA. Det var ganske pikant, at netop disse filmruller blev anvendt af Minerva til illegale optagelser, der havnede i England. Men hensigten helliger jo midlet!!!

Tonevognen – et unikum

Vi spillede dobbeltspil i Minerva. Dels lavede vi film legalt – og dels illegalt.

Til formålet havde vi en tonevogn, som jeg havde konstrueret. Det var et unikum af en specialbygget lastvogn med specielt karrosseri og store ruder, så man havde god udsigt til det, man ville filme.

Vognen havde strømforsyning og fungerede i virkeligheden som et kørende tonerum.

Ved en lejlighed blev tonevognen også anvendt som strømkilde til den illegale radiotjenestes sendeapparater.

Vi tre mand – jeg selv som tonemester, Tage Fischer Holst der under dæknavnet Joseph var leder af den illegale radiotjeneste på Sjælland, samt endnu en telegrafist – var ved at sende til London fra en skjult position i Teglstrup hegn.

Ganske vist fortalte et vejskilt, at skoven var spærret for al bilkørsel, men vi mente, at det gik nok endda.

Den lokale skovfoged kom imidlertid uanmeldt forbi. Han kiggede lidt på antennen, der var hængt op i et træ, og dernæst på vort unikum af en tonevogn og spurgte så, hvad vi dog lavede her i skoven.

Fuglekvidder – uden fugle

– Vi er ved at optage fuglekvidder til Zoologisk Museum, sagde jeg med den mest troskyldige mine.

– Jamen der er jo ingen fugle i skoven, efter at tyskerne har anlagt en skydebane herinde, svarede skovfogeden forklarende.

Så kiggede han på sit ur og tilføjede: – Det er forresten på denne tid, at de plejer at komme.

Det kan nok være, at der var en tonemester og to telegrafister, der hurtigt mistede interessen for fuglekvidder og forsvandt fra skovens enemærker.

– Et par gange fik jeg lejlighed til at stifte nærmere bekendtskab med gestapo – bl.a. i Ålborg, hvor jeg blev ført til hovedkvarteret.

BBC lavde en film »Det skjulte øje«, som omhandlede det illegale filmarbejde under besættelsen. 30 år efter besættelsens ophør mødtes Iver Hasselbalch (i midten) med Arne Søeborg, en anden medarbejder i Modstandsbevægelsens filmgruppe, samt Ole Lippmann, der var major i Special Forces i London.

Jeg havde et kamera med mig, idet jeg i øvrigt som helt legal opgave skulle tage en film om »svinet og dets biprodukter«.

Det var en dæk-opgave, som landbrugsrådet havde forsynet mig med.

I virkeligheden skulle jeg fotografere en sabotagehandling mod et kraftværk, der opladede tyske u-både med strøm.

Gestapo forhørte mig om, hvad jeg skulle bruge mit kamera til. Jeg kunne så henvise til, at jeg skulle filme »svinene og deres biprodukter«.

En harmløs fotograf!

Hen mod slutningen af forhøret henvendte den øverste gestapomand sig til sin kollega og sagde så:

– Der Mann ist ja ganz harmlos.

Så fik jeg kameraet tilbage. Og aldrig har jeg skyndt mig så langsomt som ved den lejlighed.

Når vi i øvrigt filmede sabotagehandlinger, fik vi ofte underhåndsmeddelelse på forhånd. Men normalt turde vi ikke fremkalde filmene. Vi lagde dem så i blikdåser.

Hvis dåserne skulle blive åbnet af tyskerne, ville filmene automatisk blive ødelagt – så ville vi og sabotørerne ikke blive hængt op for noget.

Og først efter krigen blev filmene fremkaldt. En del materiale blev dog sendt til England, bl.a. film af militær interesse for de allierede.

Han var med i første bølge ved invasionen i 1944

Den lille landsby Strølille ligger ikke langs alfarvej. Vejen, den ligger på, mellem Skævinge og Sigerslevøster, er ikke rigtigt egnet som forbindelse mellem de to byer.

Men midt i det lille bysamfund, hvor vejen slår en lille bugt, der ligger et ca. 300 år gammelt stråtækt bindingsværkshus, som danner rammen om et ægtepar, hvis tilværelse har formet sig både spændende og poetisk.

Knud Jensen, kunstsmed, commander – formand – for American Legion i Danmark har haft et eventyrligt liv.

Og hans kone Poula har også med faget at gøre, kan man sige. Hun er rimsmed.

Han kan forme smedejern i de mest vidunderlige mønstre. Man kan bare se Poulas skilt på husets facade. Se, om han ikke har stukket en jerntulipan og en rose ind i det, mens hun smeder ord sammen, som kalder på smilet – eller en tåre – når der er familiefest, barnedåb, bryllup, konfirmation eller lignende – alt klares ved Poula Jensens smeltedigel på skrivebordet.

Af sted til Amerika

Knud Jensen er født i Billum i Vestjylland. Han startede i begyndelsen af 30erne som skibs-, vogn- og beslagsmed i Esbjerg.

Det var i en tid, hvor læredrenge endnu risikerede et par på kassen, hvis mester fandt, at man havde lavet noget helt tosset. Men sideløbende med den grundlæggende uddannelse begyndte han også at interessere sig for at arbejde som kunstsmed – noget, der senere i livet kom ham tilgode.

Inden krigen i 1939 brød ud, fik han udlængsel og stak derfor af med et skib til Sydamerika.

– Da Danmark blev besat den 9. april 1940, var jeg med mit skib i Santos i Brasilien. Der kom nogle tyskere ombord, som ville overtage skibets papirer – men dem smed vi lige så stille i

havnen, og hørte forresten ikke mere fra dem, fortæller Knud Jensen.

Jeg ville hjem og slås, men endte så med at blive kullemper på et skib, der skulle til Philadelphia i USA.

Så var min karriere til søs rigtigt i gang på allieret side, hvor jeg endte med at være maskinchef.

Kun tre vendte hjem igen

– Jeg var med i Convoy PQ16, som sejlede fra USA til Murmansk – den eneste isfri havn i den nordlige del af Sovjet – med livsvigtige forsyninger til russerne.

Vores last havde en værdi af 11 millioner dollars – og det var mange penge dengang. Lasten bestod af så forskellige ting som aluminiumblokke, fedt, reservedele til fly og kampvogne, altsammen genstande, der var af afgørende betydning for den sovjetiske krigsførelse.

De havde udpeget mig til maskinkanonskytte. Kanonen var placeret oppe på toppen af styrehuset. Det var en gammel fransk model fra 1971 – men skyde, det kunne den i hvert fald.

Jeg havde da bl.a. den fornøjelse at ødelægge periskopet på en tysk u-båd, og en ubåd uden periskop er ikke meget værd, fortsætter Knud Jensen.

Men vore tab var kolossale. I konvojen var der ved afsejlingen fra USA i alt 76 skibe. Men kun 3 – tre – vendte hjem igen ...

I begyndelsen af 1944 opholdt jeg mig i New York.

Der var stor mangel på maskinmestre, og selv om jeg ikke var interesseret, blev jeg meget stærkt anmodet om at tage hyre på en båd – et tidligere fragtskib, som var lastet med sand.

Invasionens fortrop

Vi undrede os over den ejendommelige last, men fik så ordre til at sejle til Cardiff.

Der skar vi huller i alle skotter, så vandet kunne flyde frit fra det ene lastrum til det andet.

Så blev al overskydende olie, maskindele og motortilbehør, som ikke skulle anvendes, sendt i land.

Og derefter fik vi ordre til at begive os til Oban i Skotland.

Her lå vi en månedstid og afventede yderligere ordre.

Det viste sig så, at den afdeling, jeg tilhørte, skulle være med i fortroppen til invasionen.

Det var meningen, at vi skulle sejle over Kanalen til Nordfrankrig, lægge os så tæt som muligt ind til kysten, sprænge bunden på skibene og – side om side – danne en mole, der kunne tage bølgeslaget af for landgangsbådene, hvis opgave det var at sætte mandskab og materiel ind på kysten, hvor tyskerne lå og ventede.

Vi fik først ordre til at gå til Pool Bay i England. Der blev vi bl.a. trænet i at kravle i såkaldte scramble-net, som blev kastet ud over rælingen, så man hurtigt kunne forlade skibet med fuld oppakning.

Med i Omaha Beach

På et tidspunkt fik vi besked om, at de, der var rædde for at deltage i større operationer, kunne gå i land.

Knud Jensen, maskinchef, var med i første bølge på D-dag.

Så var vi så godt som klar over, at det nu drejede sig om invasionen.

Næste fase var, at præster af forskellige trosretninger kom ombord. Vi fik besked på at pakke alt uundværligt grej – og mærke det.

Den 4. juni 1944 fik vi ordre på, at alt skulle være klart. Vi havde til opgave at nå frem til Omaha Beach i Normandiet.

Vi sejlede fra Pool Bay om aftenen ved 23-tiden den 5. juni. Fire timer senere var vi fremme ved den franske kyst.

Skibene i vores afdeling skulle mødes på en bestemt position, og derfra fortsatte vi til vore landingsmål.

Det var altså vores opgave at danne en bræmme – en mole – af skibe, som skulle ligge stævn til agterstavn over hele kyststrækningen, kun afbrudt af enkelte »huller«, hvor andre allierede skibe kunne slippe igennem med mandskab, forsyninger m.v.

Da alt var klart, blev bunden af skibet blæst bort med sprængladninger, som var placeret nederst i skibet – under sandet. Så forstod vi, hvad det skulle bruges til!

Snigskytten i kirketårnet

Inden skibet blev sprængt, klatrede vi ned ad rælingen på de såkaldte scramble-net og ned i små landgangsfartøjer.

Her kom jeg til skade med mit ene knæ. Det halve af knæskallen blev slået af, og i årenes løb er den simpelthen forsvundet. Så nu forstår jeg bedre, hvorfor alle de behandlinger, jeg har fået ikke har hjulpet, og at jeg stadig har vrøvl med knæet.

Vi lå så og ventede mellem de sænkede skibe og kyststrækningen, hvor tyskerne gav os en varm modtagelse.

Vi skulle ind til den lille badeby Fierville, men her sad en tysk snigskytte oppe i kirketårnet og gjorde tilværelsen ubehagelig for os.

Der gik så ordre til slagskibet »Texas«, som skulle sørge for at skytten blev fjernet.

Det blev han – men samtidig blev den lille by jævnet med jorden.

Landsætningen i Normandiet 6. juni 1944 – D-dag.

Vores del af invasionen var for så vidt afsluttet. Der deltog ikke færre end 11.000 allierede fly og svævefly med kampenheder, og vi var vidne til det største slag i hele krigen. På en enkelt dag faldt ikke færre end 40.000 mand.

Denne skulptur lavede Knud Jensen, der endte som kunstsmed, til Skævinge kommune i 70'erne.

Torpedoen i maskinrummet

Under krigen blev jeg såret et par gange, men selv om jeg blev torpederet tre gange, er jeg sluppet med livet hver gang.

Når ens skib bliver torpederet, er der kun ét at gøre: Ud over skibssiden og så få fat i noget, man kan flyde rundt med, indtil et eller andet skib samler en op.

Første gang, jeg blev torpederet skete 800 mil ud for New York – vi var på vej til en engelsk havn – anden og tredje gang var, mens vi sejlede langs den amerikanske kyst.

Tyskerne kom næsten helt ind til kysten, hvor de sænkede den ene amerikanske skude efter den anden, men tilsidst var deres egne tab så store, at de trak følehornene til sig og luntede hjemad igen.

Engang fik vi en torpedo gennem skibssiden lige ind i maskinrummet. Den lå nok så fredeligt midt på gulvet, og vi skævede jo lidt mistroisk til den, mens vi gik og passede maskinerne.

Så kom et minørhold for at uskadeliggøre den. Det viste sig – heldigvis for os – at der ingen detonator var i den.

Ak ja, der var nok også enkelte tyskere, som lavede sabotage, i hvert fald kan vi i dag takke dem for livet. For var den topedo eksploderet, havde der ikke været så meget som en knap tilbage af os!

Hjem til freden og idyllen

I december 1948 vendte Knud Jensen hjem igen til Esbjerg. En tid var han varmemester og portner i en ejendom i Klampenborg, men længtes ligesom Poula efter roligere, lidt mere landlige forhold.

I 1956 fandt han så det ca. 300 år gamle hus i Strølille midt i byen.

– Vi har været og er stadig meget lykkelige for at bo her, og det er vi nødt til at fortælle de mange som gerne vil købe det.

For idyllisk – det er det gamle stråtækte hus!

Hold op med al det indbyrdes slagsmål

Skab i stedet samling om løsning af krisen – sådan som modstandsbevægelsen gjorde under besættelsen, siger redaktør Ole Kiilerich, medstifter af Frit Danmark

Høje Skodsborg nr. 14, den 2. december 1942. Tre engelske faldskærmsfolk skulle sendes over Sundet i en robåd.

Kystpolitiet var blevet alarmeret om, at der foregik noget mystisk her, og ejendommen blev omringet af 16 karabinbevæbnede kystpolitifolk. De vidste ikke, i hvilken lejlighed, de eftersøgte opholdt sig.

Ved morgengry gik folk på arbejde, og blev bedt om at legitimere sig. En mand kom ud med en dame under armen. Han viste sit pressekort, der gav adgang gennem politiafspærringerne, og damen gav straks en forklaring.

Hun hed Emmy Valentin, var konsulinde, og boede i opgangen. Politiet måtte da kunne forstå, hvor skrækkeligt det ville være for hende, hvis hendes mand opdagede, at redaktøren havde overnattet i hendes lejlighed. Hvad ville han dog sige – eller gøre. Ikke sandt. Det kunne misforstås.

Det forstod politiet godt, og efter at man havde noteret sig, at Emmy Valentin havde forladt sin lejlighed med redaktør Ole Kiilerich fra Nationaltidende, fortsatte de deres kolde vagt.

Pressekortet hjalp

Det er vist første gang, at pressekortet har været anvendt så koldblodigt under omstændigheder, der let kunne have medført arrestation og udlevering til det tyske gestapo.

Men Kiilerich var, hvad betjentene ikke vidste, dybt engageret i det illegale arbejde, både med bistand til faldskærmsfolk og arbejdet omkring bladet og organisationen Frit Danmark.

Oprindelig udgjorde Kiilerich sammen med den kommunistiske Børge Houmann redaktionsudvalget.

Men da Kiilerich efter Skodsborg-affæren måtte gå under jorden og forberedte sin afrejse til England, foreslog han Kate Fleron til redaktør-jobbet, og i februar 1943, begyndte hun at arbejde med bladet.

– Frit Danmark startede som et tværpolitisk blad, men det kan man ikke sige, det er nu, siger han.

Kate Fleron valgte efter krigen at gå ind for den opfattelse, at nu havde vi knust nazismen, så skulle vi arbejde for fred – og ikke have flere krige.

Derved blev Frit Danmark stærkt pacifistisk, og hendes forbindelser var i høj grad det, vi kalder for venstreorienterede kystbanesocialister. Bladets betydning nu har jeg ikke mulighed for at bedømme, siger Kiilerich.

Moralsk konsekvens

– Har Frit Danmark – og modstandsbevægelsen i det hele taget – noget at sige os i dag?

– I dag har vi jo ikke brug for nogen modstandsbevægelse. Vi kan frit sige, hvad vi vil.

Men når nogen siger, at trykkefriheden i høj grad drejer sig om økonomisk magt, så vil jeg sige, at det har den altid gjort.

Det har altid kostet penge at lave en avis, og vi har ikke noget Hyde Park Corner som i London, hvor man kan stå op og skælde ud over udviklingen.

Hvad vi derimod savner er den moralske konsekvens af modstandsbevægelsens virksomhed under besættelsen.

Modstandsbevægelsen formåede at samle det danske folk om det, der var den vitale opgave for nationen.

Den frihedsregering, der blev dannet, var ikke udtryk for en moralsk konsekvens af modstandsbevægelsen.

I dag synes nationen splittet og rådløs.

Og den krise vi oplever er ligeledes en moralsk krise. At det også er en økonomisk krise er ikke vores skyld, selvom vi har ødslet rigeligt med penge de sidste årtier.

Skal vi lære noget af modstandsbevægelsen, som kan bruges nu, så er det, ikke at gå til modstand mod autoriteterne, men at skabe den samling, som det lykkedes modstandsbevægelsen at bringe i stand for at løse, hvad der dengang var en stor national krise.

Den moralske krise i dag består i, at man ikke kan se, at for at klare de store vanskeligheder, må man lade være med at slås indbyrdes i Danmark.

Ingen fascisme her

Vi må støtte politikerne i løsningen af de vigtigste opgaver: At spare os frem til ny velstand, samtidig med at vi bevarer det bedste af Staunings Danmark.

– Er der en spirende fascisme herhjemme i dag.

– Jeg har ikke indtryk af, at der i dansk ungdom er fascister.

Der findes rundt om i Europa nynazistiske bevægelser. De kan være farlige nogle steder – navnlig hvor fascismen tidligere har haft indflydelse, men det har de aldrig haft i Danmark.

Vi savner den moralske konsekvens af modstandsbevægelsens virke under besættelsen, sagde Ole Kiilerich.

Det kan godt være, at nogle af disse nynazister bruger Danmark som postkontor – fordi det er så let at operere her i landet.

Jeg er iøvrigt selv højre. Jeg mener nemlig, at de ideologiske partier arbejder med lineal og passer og ikke tager hensyn til, at menneskene forandrer sig uhyre langsomt over årtusinder.

Men det er man nødt til i politik. Man kan ikke gennemføre reformer, førend de har bundfældet sig i befolkningen og føles naturlige og selvfølgelige.

Mod revolution

Jeg er absolut modstander af revolution. Ingen revolution har nogensinde bragt menneskene noget som helst.

Og reaktionær. Det er jo dem, der vil vende tilbage til tilstande, vi forlængst har bygget op. Derfor anser jeg mange socialister for reaktionære, ligesom f.eks. Fremskridstpartiet i høj grad er det.

Jeg er højremand – men absolut ikke reaktionær.

– Du har samarbejdet med kommunisterne i sin tid, og nu ser vi dem i fredsbevægelserne.

– Sålænge kommunisterne tror, at Rusland er spydspidsen for en verdenskommunisme, kan vi ikke undgå, at kommunisterne vil blande sig ind i vores bekymringer for en atomkrig.

Men når jeg har sagt det, så vil jeg tilføje, at jeg er tilhænger af enhver demonstration til fordel for afskaffelse af atomvåben og indførelse af fred i verden. Jeg mener i øvrigt, at det danske forsvarsspørgsmål er ganske enkelt. Vi skal kunne forhindre, at nogen kan gå i land på vore kyster. Dertil skal vi bruge flåde og luftvåben samt støtte fra landmilitære enheder – bl.a. Hjemmeværnet. Det koster penge. Vil vi betale, eller vil vi ikke?

I det øjeblik en af stormagterne har tiltvunget sig landgang et eller andet sted i Danmark, har vi på grund af vor geografiske beliggenhed og de moderne våben ingen mulighed for at forhindre deres politiske herredømme her i landet.

Men lad mig slutte med at sige, at jeg anser min deltagelse i den danske modstandsbevægelse indtil 1943 som et bidrag til forberedelsen af det, der var et oprør mod den danske regering.

Det var nødvendigt for at modstandsbevægelsen kunne udfolde sig og skabe samling om løsning af den nationale krise.

Og samling om opgavernes løsning – det er faktisk også, hvad der er nødvendigt i dag.

Fodnote til et blads historie

Journalist Frode Carlsens telegrammer fra Odense i august-dagene 1943, kom aldrig i avisen – til gengæld var de med til at skrive illegal pressehistorie

Gemt ved tagrenden af en ejendom i Pilestræde i København – glemt af den, der anbragte papirerne der – på ny hevet frem fra glemselen år efter krigens ophør.

Det hører med til historien om en bunke telegrammer fra det hedengangne dagblad Nationaltidende, telegrammer som var med til at skabe grundlaget for det senere så legendariske Information – besættelsestidens underjordiske nyhedsbureau, der var et one-man-show med Børge Outze som det midtsamlende punkt.

Augustdage

Vor historie starter i Odense.

Det var i de hede augustdage 1943. Den tyske besættelsesmagt strammede langsomt, men sikkert sit kvælertag om landet. Censuren blev skrappere, og i takt hermed øgedes kravet om informationer ad illegal vej.

Outze havde i sin egenskab af politireporter et væld af kilder at øse af, men de fleste nyheder måtte som sagt syltes, fordi de ikke måtte offentliggøres.

En af hans mangesidige opgaver bestod bl.a. i at informere Nationaltidendes bestyrelse samt Arbejdsgiverforeningen, der var bladets økonomiske garant, om udviklingen.

De nyheder, som ikke kom frem, samlede Outze i et orienteringsbrev, der dagligt tilflød de pågældede – i alt 11 kopier.

Digert værk

De blev kaldt »Til orientering« o.l. for at antyde, at det var nyheder, der ikke måtte komme i avisen på grund af censuren.

Det var disse orienteringsbreve, der senere udviklede sig til

Frode Carlsen var med til at skrive illegal pressehistorie.

det illegale nyhedsbureau Information – og efter krigen til dagbladet af samme navn.

Man har efterlyst baggrundsmateriale fra den første tid i dagene op til den 29. august.

Korrespondentnettet

På det tidspunkt var den, der skriver disse linjer ansat på Nationaltidendes telegramredaktion.

Hertil indløb alle telegrammer fra et omfattende indenrigsk korrespondentnet, samt fra Berlin og Stockholm.

Et stort antal telegrammer kom altså aldrig i avisen på grund af censuren, og i stedet for blev de anvendt til intern information af bladets medarbejdere m.v.

Disse telegrammer fik overskriften »Privat for redaktionen«, »Informationstelegram« o.l.

Og Outze fik naturligvis sit eksemplar prompte hver dag.

Carlsens rapporter

Det var tider, hvor der var fart og tempo over udviklingen. Strejker i flere af de større byer.

Og Nationaltidendes korrespondent i Odense, Frode Carlsen, Fyns Venstreblad, senere Fyens Stiftstidende, gav glimrende stemningsrapporter om de voldsomme begivenheder i den fynske hovedstad i dagene op til den 29. august.

Den 19. august 1943 sendte han et »Informationstelegram« om situationen, og den 20. august er rubrikken blevet ændret til »Information«.

Første gang

Det er vist første gang navnet »Information« anvendes af en af Outzes illegale aktører i One-man-showet på Nationaltidende.

Årsagen er den, at det skulle gå hurtigt med at få telegrammet klart. Derfor har undertegnede strøget alle dikkedarer og blot skrevet »Information«.

Outze arbejdede i værelset ved siden af telegramredaktionen, og da han fik telegrammet fandt han den korte betegnelse både frisk og rammende – og anvendte den til sine orienteringsbreve.

Men den, der skriver disse linjer, var uforsigtig nok til at gemme nogle af telegrammerne i tagrenden i Pilestræde.

Her lå de så til flere år efter krigen. En del af dem var tæret bort, andre eksisterer altså i gennemslag, nogle vandskadet.

Informations navnedag

Indtil videre må man vist således fastsætte »Information«s navnedag til den 20. august 1943.

Carlsens telegrammer kom aldrig i avisen.

Til gengæld var de med til at lægge grunden til en enestående nyhedstjeneste, der fra sin illegale tilværelse som en fugl Fønix steg op til at blive et dagblad.

Det er det den dag i dag.

Men det er bare en anden historie.

Han spillede død og reddede livet

Gert Jæger, modstandsmand, fortæller om dramatiske minutter med tyske gestapomænd under besættelsen

Det var den 5. september 1944. Den tyske besættelse havde varet 4½ år. Modstanden mod besættelsesmagten voksede. Sabotager var en dagligdags begivenhed.

Samme aften fik en gruppe under organisationen Holger Danske ordre til prøvemobilisering med kodeordet: Der er billetter til Apollorevyen.

Gruppeføreren Gert Jæger med dæknavnet Gertsen og den 18-årige Kai Ole Hammerich samt en tredje mand, Niels, cyklede i forvejen for gruppens øvrige medlemmer til våbendepotet i »De italienske huse« på C. F. Richsvej i København.

Her opbevaredes danske 89-geværer, 200 kilo tysk sprængstof, håndgranater, karabiner, tyske uniformer, pistoler m.v. i et malerværksted, som ejedes af Hagbard Friis Jensen, der senere blev dødsdømt ved tysk krigsret og henrettet i Ryvangen.

– Døren stod åben, og jeg havde fået besked om, at en anden modstandsmand også ville komme, så jeg tænkte: Det er nok ham der har ladet døren stå, fortæller Gert Jæger, der nu bor i Farum.

– Vi gik ind ad døren for at hilse på vore kammerater, men blev i stedet mødt med et brølende: Hände hoch!

Der stod to gestapomænd, som var i færd med at undersøge værkstedet og depotet.

Vi kom straks i forhør. Den ene gestapomand passede på Kai Ole og Niels. Den anden holdt mig i skak.

Jeg havde en rygsæk på, og deri lå 5-6 pistoler. De to gestapofolk havde endnu ikke været inde i det kælderrum, hvor våbendepotet lå. Vi regnede med, at den historie kunne vi ikke snakke os fra.

Bare på dem ...

Kai Ole og jeg stod, så vi havde øjenkontakt med hinanden. Vore øjenkast antydede, at vi skulle se at slippe ud af dette her på en eller anden måde. Ellers ville vi stå til dødsdom ved tysk krigsret.

Vi prøvede en gang imellem at tage hænderne ned fra nakken, hvor de skulle holdes foldede. Men et bøst udbrud: Hände bei Nacke, fik dem hurtigt på plads igen.

Vi skottede indforstået til hinanden. »Min« gestapomand begyndte at kigge i min rygsæk. Nu var øjeblikket inde.

Så skreg jeg: Bare på dem. Jeg havde set, at han der passede på de to andre gruppemedlemmer ikke havde sin pistol fremme. Han der passede mig, havde sin fremme og afsikret, mens den hele tiden var rettet mod mig.

Kai Ole sprang øjeblikkeligt på sin gestapomand. Niels stod som forstenet. Jeg flåede pistolen fra min gestapomand og var ved at gøre den skudklar, da jeg mærkede et skud i brystet.

Han havde nemlig to pistoler. Jeg skød ham med hans egen pistol, og i det øjeblik ligesom sprang han på mig, så jeg faldt om på gulvet med ham over mig.

Mens jeg lå der, trampede den overlevende gestapomand mig i hovedet. Jeg simulerede død.

Kai Ole lå ligbleg og ubevægelig på ryggen. Gestapomanden, jeg havde skudt, viste heller ikke tegn på liv.

Komm heraus

Selv blødte jeg temmelig meget, men jeg kunne da både stå og gå. Den anden gestapomand havde låst Niels inde i selve depotet. Og han var nok så rystet over begivenhederne, at han gjorde det eneste, han ikke skulle have gjort. Låse Niels inde til alle våben og sprængstoffer. Depotet var forsynet med et vindue. Det varede ikke mange sekunder, før Niels forsvandt ud af det.

Så gik gestapomanden ud for at hente hjælp. Mens det foregik kom jeg på højkant, dykkede ned i min rygsæk og fik fat i en pistol.

Pludselig hørte jeg en stemme: Komm heraus. Det var gesta-

pomanden, der vendte tilbage med en anden. Så skød jeg ham og fandt det opportunt at forlade stedet. Også den anden tysker flygtede bort. Til sidst mødte jeg to børn på 7-8 år, der tilbød at hjælpe mig hen til en læge. Jeg endte på Bispebjerg hospital, beretter Gert Jæger.

Han har i så godt som hele sit liv været ansat i Stadsingeniørens Direktorat i København. Under besættelsen var han som 17-årig med i en terrænsportsafdeling, hvor medlemmerne ikke alene dyrkede terrænsport, men også lærte at omgås våben, skydning m.v.

De fleste unge ville imidlertid noget andet og mere end blot stå i de såkaldte O-grupper, som skulle træde i funktion når tiden var inde. Derfor blev mange af dem aktive sabotører. Jæger deltog i en række sabotageaktioner inden begivenhederne på C. F. Richsvej.

Her begik han en af de fejl, der afslører identiteten. Han efterlod sin rygsæk med navn i. Det medførte, at han måtte have ny identitet. Tilbage stod problemer med husly, penge, rationeringsmærker osv. Men det blev ordnet altsammen.

I brigaden i Sverige

Efterhånden blev det for »varmt« under jorden, og den 6. februar 1945 blev det ordnet sådan, at han skulle sejle med S/S Østersøen til Rønne.

Sejlturen gik gennem svensk farvand i Falsterbokanalen. Mange illegale benyttede sig heraf og hoppede i kanalen, hvor de blev fisket op af det svenske marinefartøj, som fulgte båden gennem kanalen.

Skibet nåede til Rønne, hvor en deling tyske politisoldater stod og ventede på passagererne, der for en stor dels vedkommende var illegale med falske papirer.

Jæger blev så efter nogle dages forløb ført til Svaneke og blev herfra med en kutter, der lå et stykke ude i Østersøen, sejlet til Simrishamn. Den 1. marts meldte han sig til Den danske Brigades 4. bataljon i Ronneby.

Hans barske oplevelser under krigen var dog ikke forbi.

Den 6. maj 1945 fik bataljonen, efter via Helsingør, at være udladet på Hellerup station, ordre til at marchere mod København. Man ventede øjensynligt et eller andet. 3. kompagnis 3. deling, som Jæger tilhørte, skulle sikre bataljonen bagud. Delingen gik derfor i to enkeltkolonner med geværet i nærkampstilling – ladt og afsikret. Den skulle holde skarpt øje med vinduerne på ruten.

– Vi blev modtaget overalt med stormende jubel, men jeg husker endnu tydeligt, hvordan jubelen pludselig blev afløst af skudsalver og skrig. Vi var blevet udsat for et ildoverfald af hipoer.

En høj pris

Der blev skudt fra vinduer i Hiort Lorentzensgade. Det gik hårdt ud over kommandogruppen, der gik forrest. Tre mand faldt.

Vort bestemmelsessted var Matthæusgades skole, og næste dag blev bataljonen transporteret til Sønderjylland for at gå grænsevagt. Vi blev hjemsendt den 10. juli og dermed kunne min »krigstjeneste« anses for afsluttet.

Var det kampen værd? Jeg må indrømme, at jeg somme tider har mine tvivl. Mange af mine kammerater var skuffede bagefter. De havde fået afbrudt deres uddannelse. Det var svært at komme i gang igen.

Men da jeg nu er sluppet godt fra det, er det en tid, som jeg meget nødigt vil undvære. Der var talrige eksempler på sammenhold og offervilje, som vi kan savne i dag, men mange måtte også betale en høj pris.

Jeg mødte en af mine kammerater på den daværende Reserveofficersskole på Gurrehus. Han spurgte mig: Vil du gøre det en gang til, for jeg er ikke sikker på, at jeg vil.

Dengang var det kun nogle få nålestik vi rettede mod fjenden i landet, set i den store sammenhæng. Vi kunne godt skelne mellem ret og uret. Trods alt var det kampen værd, slutter Gert Jæger, der nu nyder sit otium på en stille og rolig villavej i Farum langt borte fra al verdens tummel.

Også Falck-folk var på pletten under besættelsen

Kontorfolk og hustruer tog en tørn med

Den 9. april 1940 ændrede den tyske besættelse totalt levevilkår og arbejdsforhold i Danmark. I de følgende fem år undgik ingen at blive berørt af Værnemagtens tilstedeværelse – heller ikke Falcks Redningskorps.

Det britiske bombardement af Gestapos hovedkvarter i Shellhuset i København var et af de dristigste angreb, som overhovedet blev udført af Royal Air Force.

Det var den 21. marts 1945. 18 britiske Mosquitobombefly, ledsaget af 28 amerikanske Mustang-jagere, tordnede med 600 kilometers fart hen over Nordsøen mod Jylland. Flyvehøjden til søs var fem meter. Det var stormvejr, og bølgernes skumsprøjt blæste ind mod flyenes vindspejl. Det afsatte et saltlag, der bevirkede, at synsfeltet ikke var større end en æske husholdningstændstikker.

Flyene steg over Sjælland til 100 meters højde. Årsagen til lavtflyvningen var, at man ville undgå tysk pejling og antiluftskyts samt tyske jagere.

Kl. 11.18 drønede den første angrebsbølge på seks fly ind over Godsbanegården, men flyet på yderste venstre fløj ramte med vingen en mast, kom ud af kontrol og udløste ved sit nedslag tragedien ved Den franske Skole, hvor 86 børn og ti nonner blev dræbt. Fem britiske fly blev skudt ned. Ti mand omkom.

Angrebet blev gennemført for at komme modstandsbevægelsen til hjælp. En række ledende modstandsfolk sad som fanger i Shellhusets øverste etage. Under dyk-angrebene ramte flyene de nederste etager, så bygningen udbrændte totalt, kartoteker ødelagdes og mirakuløst undslap 27 af de 36 frihedskæmpere.

En af dem var Falck-manden Victor Zohnesen. Han sad i

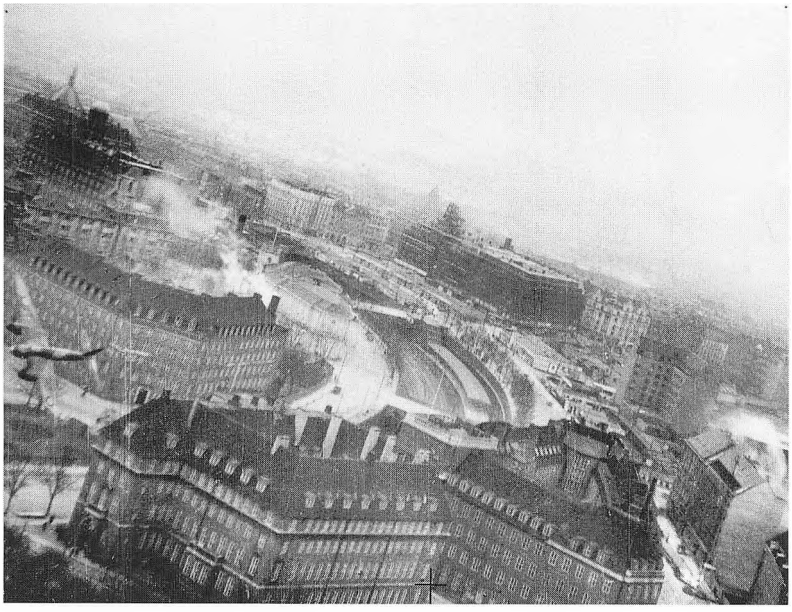

Foto af angrebet på Shell-huset, taget fra et af de deltagende RAF-fly. Bemærk flyet i venstre side.

forvaring på den såkaldte »Gidseletage«, men den dag var han til hårdhændet forhør på Politigården – og det blev sandsynligvis hans redning.

Gennem et skråtsiddende vindue kunne han se flyene komme. Bragene fra bomberne var så voldsomme, at han troede, målet var omkring Politigården.

Dødsdømt

Zohnesen, der blev dødsdømt, arresteredes af Gestapo på grund af deltagelse i våbenmodtagelse i Vestsjælland på Jyderup-kanten, men dommen blev heldigvis ikke fuldbyrdet.

Han blev ført ind i et kontor, hvor der sad 4-5 Gestapofolk og deres danske håndlangere, som drak. Han blev lagt op på et skrivebord. Én holdt i hans slips, så han var ved at blive kvalt. Så fik han pisk, og ryggen var så ødelagt, at han ikke kunne ligge ned.

Victor Zohnesen i Falcks tjeneste.

Falcks kvindelige beredskabskorps

Tidligere distriktsleder hos Falck Poul Gullach var på det tidspunkt ansat som kontormand hos Falck i København, men af og til blev personalet bedt om at deltage i udrykninger iført overtræksdragt.

Den dag blev Falcks hovedstation i Tietgensgade alarmeret og skulle hjælpe med ved oprydningen ved Den franske Skole og Shellhuset. Opgaven bestod bl.a. i at pumpe kælderen læns for vand med pumper og katastrofevogne. Her var Gullach med.

Falck-folkene så adskillige omkomne Gestapofolk og deres danske håndlangere ligge og flyde i vandet i kælderen. Nogle var naturligvis omkommet i ruinerne, men andre druknede simpelt hen fordi vandet var fosset ned fra de bombesprængte vandrør. Hvor mange Gestapofolk, der omkom, har man aldrig kunnet gøre op.

Ved alle Falck-stationer oprettedes under krigen et kvindeligt beredskabskorps, hvor de af funktionærernes hustruer, der meldte sig som frivillige, fik en uddannelse, så de kunne træde ind som reserve for det faste mandskab.

Poul Gullach i Falck-uniform 1943/44.

De var uniformerede og kunne overtage telefonbetjening, passe vagtmestrenes tjeneste, anlægge nødforbindinger og give kunstigt åndedræt, bære bårer ved evakuering af hospitaler og meget andet.

Flere havde stort kørekort og kunne føre ambulance. Samme uddannelse fik korpsets kontorpersonale og repræsentanter.

»Uspecificeret kørsel«

Besættelsen medførte naturligvis øget arbejde i form af udrykninger til ildebrande og bombenedslag. Fra 1943 udgjorde følgerne af sabotager et betydeligt arbejde.

Korpsets »uspecificerede kørsel« steg ligeledes voldsomt. Det skyldtes bl.a. de mange kørsler for frihedskæmpere, transport af sårede eller flygtninge, afhentning af våben eller nedstyrtede allierede flyvere, der skulle bringes i sikkerhed.

Fra Haderslev udførtes i de sidste krigsår og efter befrielsen et betydeligt antal ambulanceture til Tyskland – helt til Wien og den schweiziske grænse – for at hjemføre syge frihedskæmpere fra tyske tugthuse og koncentrationslejre.

»Hemmelig« plan om forsyning af hovedstaden med fødevarer

Sjællandske landmænd skulle i en krise- eller kampsituation under besættelsen kunne levere 300 tons fødevarer om dagen til den københavnske befolkning

Den tyske besættelse af Danmark 1940-45 satte sig på mangfoldige områder spor i så godt som alle samfundets forgreninger.

Heller ikke landbruget gik ram forbi. Under indtryk af de barske forhold, som særligt hovedstadens indbyggere kunne blive udsat for, blev der derfor udarbejdet en plan om at forsyne København med levnedsmidler i en katastrofesituation.

Nødplanen blev udarbejdet i fællesskab af repræsentanter for Københavns kommune og De samvirkende sjællandske Landboforeninger. Den gik ud på, at forsyninger på i alt 300.000 kilo daglig skulle transporteres til hovedstaden med hestevogn fra alle egne af Sjælland.

Nært samarbejde

I slutningen af 1943 rettede Københavns kommune henvendelse til De sjællandske Landboforeninger om at finde en tilfredsstillende løsning på dette spørgsmål. I første række var man interesseret i at få oplyst, hvilke mængder fødevarer der kunne være til rådighed for befolkningen øst for Storebælt, såfremt overførsel af levnedsmidler vest for Storebælt blev umuliggjort.

Dette blev indledning til et nært samarbejde mellem kommunen og landboforeningerne om udarbejdelse af nødplanen.

Folkestrejken i juni 1944 viste, hvor let Storkøbenhavn kunne komme i bekneb med forsyning af levnedsmidler, og Københavns kommune havde derfor sammen med Frederiksberg og Gentofte kommuner truffet vidtgående foranstaltninger til at sørge for store lagre af levnedsmidler i området.

Men man frygtede for, at den normale transport af levnedsmidler med jernbane og lastvogne blev standset, og at beredskabslagrene blev ødelagt eller beslaglagt. Derfor tog De sjællandske Landboforeninger initiativet til at udarbejde en plan om transport af fødevarer til København med hestevogn.

Kommunen var straks interesset i planen, der gik ud på, at der i den lokale landboforening i hver kommune blev udpeget landmænd, som på forhånd vidste, hvilke heste og vogne der kunne benyttes, og som var rede til med øjebliks varsel at tilrettelægge transporten.

Varegrupperne

Ved tilrettelæggelsen af arbejdet måtte man tage hensyn til, at telefonerne kunne være afbrudt, at al transport skulle foregå med hestevogn, og at man såvidt muligt skulle undgå, at besættelsesmagten blev orienteret om arbejdet.

De varer, der i en sådan situation skulle bringes til Storkøbenhavn, ville fortrinsvis være levnedsmidler, som kunne spises uden nogen tilberedning – brød, havregryn, gulerødder, ost, smør, mælk samt røget flæsk. Yderligere kunne f.eks. fersk flæsk, sukker, fedt, kartofler og frugt komme i betragtning.

Da transporten skulle foregå i flere etaper, blev Sjælland derfor opdelt i tre zoner i form af halvcirkler, den ene uden for den anden, så man inden for hver zone organiserede arbejdet med opsamling af fødevarer samt fremskaffelse af transportmidler til viderekørsel.

Selvom København ved denne hjælpeaktion kunne påregne at få 300 tons fødevarer daglig, ville det ikke være nok til at dække byens normale behov, men tilskuddet ville være af stor betydning for forsynings-situationen.

Det var endvidere tanken, at København skulle kvittere for de modtagne varer, så der senere kunne finde afregning sted. Den skulle foretages til varernes sædvanlige pris, mens landmændene selv bar udgifterne i forbindelse med transporten.

Fordelingen

Fordelingen skulle bl.a. foretages med assistance af Københavns Stormagasiner samt Hovedstadens Brugsforening og Folkekøkkenerne.

På et senere tidspunkt blev planen udvidet til at omfatte et samarbejde med mejerierne, så landmændene også kunne medtage mindre mængder mælk, såfremt mejeriernes kriseplan ikke kunne virke på grund af f.eks. ødelagte eller beslaglagte lastbiler.

Det er af forståelige grunde ikke noget særligt omfattende skriftligt materiale, der foreligger om hele denne sag. Men i et notat til Københavns Overborgmester af 24/3-45 omtales et møde, hvori deltog gdr. Tvedegaard for De samvirkende sjællandske Landboforeninger, samt Overborgmesteren og Formanden for Borgerrepræsentationen.

På dette møde tilbød gdr. Tvedegaard at yde bistand, og der blev samtidig tilvejebragt kontakt mellem driftsbestyrer Kølln fra Folkekøkkenerne, som var formand for udvalget, der behandlede planen, og repræsentanter for De samvirkende sjællandske Landboforeninger.

Gårdejer Jacob Tvedegaard var formand for De sjællandske Landboforeninger fra 1927-47. Han var stærkt involveret i den praktiske planlægning.

Hovedstadens Brugsforening var sammen med Københavns stormagasiner udpeget som udleveringssteder for landmændenes forsyninger.

Og det var altså denne gruppe, der udarbejdede planen i enkeltheder, mens organisatoren bag den var samvirksomhedens daværende sekretær Jørgen Kjær.

Frivillig gruppe

Men også en anden gruppe havde udarbejdet planer om at bistå hovedstaden i tilfælde af en kampsituation. Planen var udarbejdet af proprietær Svend Holst Frederiksen, Brogaard, Greve, og var stilet til borgmester Julius Hansen. Planen byggede på frivillig indsats. I en skrivelse fra den 9/8-44, som findes på Københavns kommunes Stadsarkiv, henvises Holst Frederiksen til kontakt med driftsbestyrer Kølln, men yderligere skriftligt materiale foreligger ikke. Det var meningen, at 400.000 personer skulle forsynes ifølge denne plan, som blev sendt til en række større landbrug.

Heldigvis medførte den tyske kapitulation, at det ikke kom til kamphandlinger på dansk jord, så det blev aldrig nødvendigt at bringe nogen af de to planer til udførelse.

Men de rosværdige bestræbelser skal af den grund dog ikke gå i glemmebogen.

Hans Hedtoft.

Aldrig mere en 9. april

Når vi i dager siger: *»Aldrig mere en 9. april«*, så mener vi, at vi ikke ønsker en gentagelse af den situation, som blev påtvunget os af fremmede besættelsestropper for 50 år siden.

Men hvor stammer udtrykket fra?

Foreningen Det frie Nord udgav under besættelsen et tidsskrift af samme navn.

I bladets nummer 4, den 3. maj 1943 havde tidsskriftets redaktør Niels Jørgensen, et interview med en af socialdemokratiets dengang unge løver – den senere statsminister Hans Hedtoft.

Hedtofts formulering og hele indstilling gav redaktøren anledning til at stramme udtalelserne op under overskriften: *Aldrig mere en 9. april!*

Hedtoft fik lejlighed til at læse artiklen og rubrikken og sagde: »Lad det gå, som det er.«

Næste dag fik han imidlertid læst og påskrevet af partiets spidser for at have »ført sig frem«.

Artiklen blev citeret i blade og tidsskrifter landet over, og den indstilling, som overskriften gav udtryk for, kunne så godt som alle skrive under på – på det tidspunkt.

I dag anvendes udtrykket vel ikke så meget mere. Men for en hel generation af danskere var *Aldrig mere en 9. april* noget andet og mere end blot et slagord.

Artiklerne har været offentliggjort i nedenstående blade (1976-1991):
Flensborg Avis, Frederiksborg Amts Avis, Fyns Tidende, Jyllands-Posten, Den liberale Presse, Andelsbladet samt Falck-bladet.

Fotos fra og tak til bl.a.:
Det kgl. Bibliotek
Flyvevåbnets historiske Samling
FDBs Serviceafdeling
Det kongelige Garnisonsbibliotek
Frihedsmuseet
Landbrugsrådets Informationsafdeling
Fyens Stiftstidende
Universal Press
Rigspolitiets tekniske afdeling

Kilder, bl.a.:
Besættelsens Hvem Hvad Hvor
Outze: Danmark under den anden verdenskrig
Shellhuset 21/3-1945
Tage Fischer Holst: Gør hvad du ikke tør
Den illegale Information
Arne Sejr: Og derfor lever vi
Arne Stevns: 9. april
Jørgen Hæstrup: Hemmelig Alliance
A. R. Jørgensen: 9. april – De spildte muligheders dag
Besættelsestidens historie
De samvirkende sjællandske Landboforeninger 1880-1980
Københavns kommunes Stadsarkiv
Beretning om Københavns kommunes Folkebespisningsordning

Per Amby

De vovede Livet

Bogen er trykt hos
Poul Kristensen Grafisk Virksomhed
Kongelig Hofleverandør
1992

ISBN 87-7468-327-6

Det er aktørerne selv, der optræder i denne bog om episoder under besættelsen 1940-45. Historieskrivningen om disse år er historikernes sag.

Idag spørger mange unge: Hvordan var det dengang. Det inspirerede journalist Per Amby – selv tidligere frihedskæmper – til at samle et udvalg af sine interviews og beretninger i dag- og fagblade.

Flere af de interviewede er i mellemtiden faldet bort. Bogen er således et »sidste udkald«, som ridser begivenheder op lige fra morgenen den 9. april 1940 til besættelsens slutning.

En uvirkelighed for den unge generation, levendegjort med erindringens intensitet, som biskop Vincent Lind, skriver i bogens forord.

Poul Kristensens Forlag

Museet på Koldinghus
59.00 Kr.